

LIGET

2020-2
február

[XXXIII. évfolyam 2. szám]

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXXIII. évfolyam 2. szám]

A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – folytatásos regény

Handi Péter | **JANUS-ARC, GÖZBEN** 4

Petrik Iván | **RUTINELJÁRÁS BÉKEIDŐBEN** 9

Horgas Judit | **A TITKOSÜGYNÖK** 15

Lipták Ildikó | **AZ A PERVERZ** 20

INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

Z. Karvalics László | **REICHER MESTER PÉKSÜTEMÉNYEI** 27

Jámborné Balog Tünde NAPFORDULÓK	44
Csongor Andrea BLOKÁD	49
Nacsinák Gergely András ZÚZMARA	51
Szirmai Panni EGY HALOM RONGY	56
Viola Beáta KÖLTÖZÉS	64

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

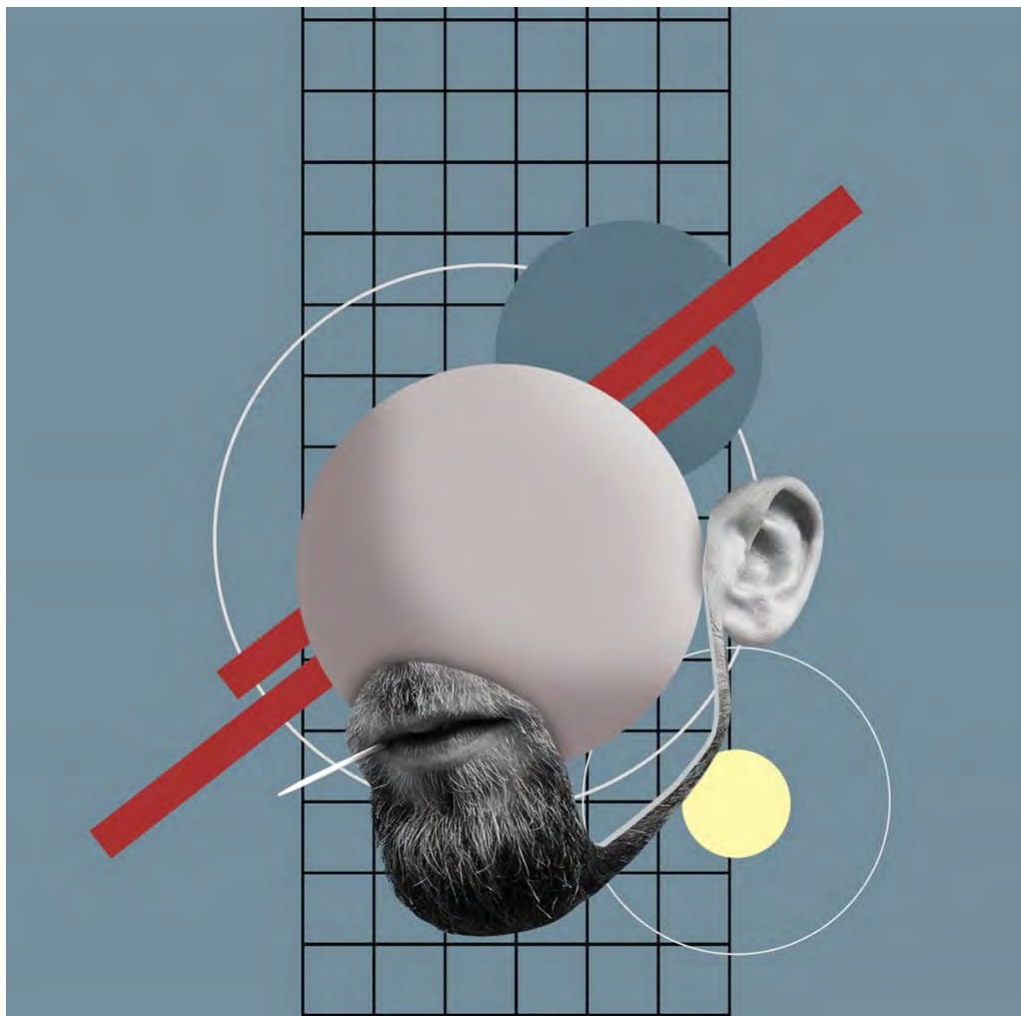
Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Handi Péter

JANUS-ARC, GÖZBEN

[A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – REGÉNYFOLYAM 11.]

2020-02-01 | A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN, REGÉNYFOLYAM

– Valamit elbasztunk – morogta Sakurai az ügyeletesnek, amint behajtott a maga mögött az ajtót. A csak fél arcán szakállt viselő fővegyész feltekintett. Ez az ember maga volt a kétarcúság. Előtte bugyborékolta valami egy lombikban. A férfi fél arcán a mennyek nyugalma ömlött el, a másik felét a riadalom szürkítette, ráncai rángatóztak – és most ez a fél arc fordult Sakurai felé.

– Persze, persze – bólintott, szinte önmagának –, az orvosra gondol?

Sakurainak elállt a lélegzete. Kétségtelen, ez a mondat a rossz elbeszélések hatásosnak képzelt fordulata, de az elakadt lélegzet következménye a fulladásos halál, és akkor fuccs a folytatásnak! A Hokkaidóból származó macskajós már többször tanúja lehetett, ahogy a fővegyész ráhangolódott a másik ember bonyolult gondolat-kavargására, és minimális hibaszázalékkal ráérezett a legrejtélyesebb tényekre. De ez mindent felülmúlt.

- Bámulatos...! - dadogta a macskajós, és egy karosszékhez támolygott. Ahogy lerogyott, két vöröses macskakölyök ugrott elő, s máris eltűntek északi irányban.

- Ocsúdjon fel, Akito - biztatta a fővegyész -, megszokhatná, hogy időnként előtolakszom ilyesmivel..., noha olykor melléfogok. Szóval, ez a behemót körorvos, valami Mocsári...

- ...Nagy Kálmán...

- Az, az... Szóval a körorvos kiválasztásánál, úgy tűnik, rossz lóra tettünk.

- Újabb állat? - csodálkozott Sakurai, de a másik leintette.

- Nem! A terv szerint a macskák hordozta vírus átültetődik emberi testekbe... A kísérlethez tehát emberi testre volt szükségünk, így választottuk a doktort...

- De miért épp Mocsárit? Miért ezt a korpulens, izzadó, lajhártestet?!

- Mert körorvos..., érte? Egy körorvos állandóan jön-megy, látogatja a betegeket, tehát kitűnő közvetítő. Az izzadságában helyeztük el a macskamérget... De hát a doktor idő előtt... szóval, nem sikerült.

A két férfi lesújtottan nézett egymásra. A tanácstalanságot és félelmet vágni lehetett a levegőben. A fővegyész egyik kezében tartott lombikból hirtelen zöld-fehér gőzgomoly csapott ki, furcsa, szaggatott sercegés kíséretében.

– A Főnök... – suttogta a kétarcú, és remegő kezében az üveggel a mennyeik nyugalmát tükröző arcélét fordította a lombik szája felé. Sakurai rémülten látta, hogy társa fél arca mennyire ideges.

– Mit mond? – kérdezte türelmetlenül, mert hiába hallgatta feszülten a sercegést, képtelen volt bármit megérteni a hangból.

A fővegyész csendre intette:

– Hallgasson!... – suttogta, és egyik fülkagylóját a lombik nyílása felé billentette.

A japán mégsem állta meg, hogy ugyancsak suttogva megkérdezze:

– Miért nem telefonon...?!

– Értem, Főnök – szólt az üvegbe a fővegyész, majd a zsebéből előkapott parafadugóval bezárta a nyílást. Magyarázat helyett azonban meglepő természetességgel kérdezte:

– Hozott valamit?

– Csak a patikust sikerült... – rezzent fel Sakurai.

– Vonattal jöttek?

– Egy ideig, aztán levitáltatni kellett...

– Fog ez menni! – dörzsölte kezét a fővegyész, miután a lombikot visszahelyezte az állványra. Majd Sakuraihoz fordult:

– Azt kérdezte, miért nem telefonon. Tudhatná, hogy a telefonvonalakat ellenőrzik... a kínaiak... Ha csak annyit mond a telefonba, hogy „hu”, abban a pillanatban hallják Sanghajban, átvilágítják, szétszedik, összerakják, felhasználják, hasznosítják. Ezt a luxust nem engedhetjük meg magunknak. Ezért kellett a kommunikációt vegyi útra terelni... A gőz és a hangrezgés szintézisével a hajszálcsovességi kommunikáció megvalósítható... Sokat dolgoztam ezen!

– Mit mondott a Főnök? – makacskodott a japán.

A fővegyész legyintett:

– Úgysem értené... Különbben is, az adás nem volt tiszta... recsegett... A gőzzel lehet valami... Na, hozza be a patikust, lássuk, mire megyünk vele!

kép | shutterstock.com

Petrik Iván

RUTINELJÁRÁS BÉKEIDŐBEN

[A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – REGÉNYFOLYAM 12.]

2020-02-08 | A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN, REGÉNYFOLYAM

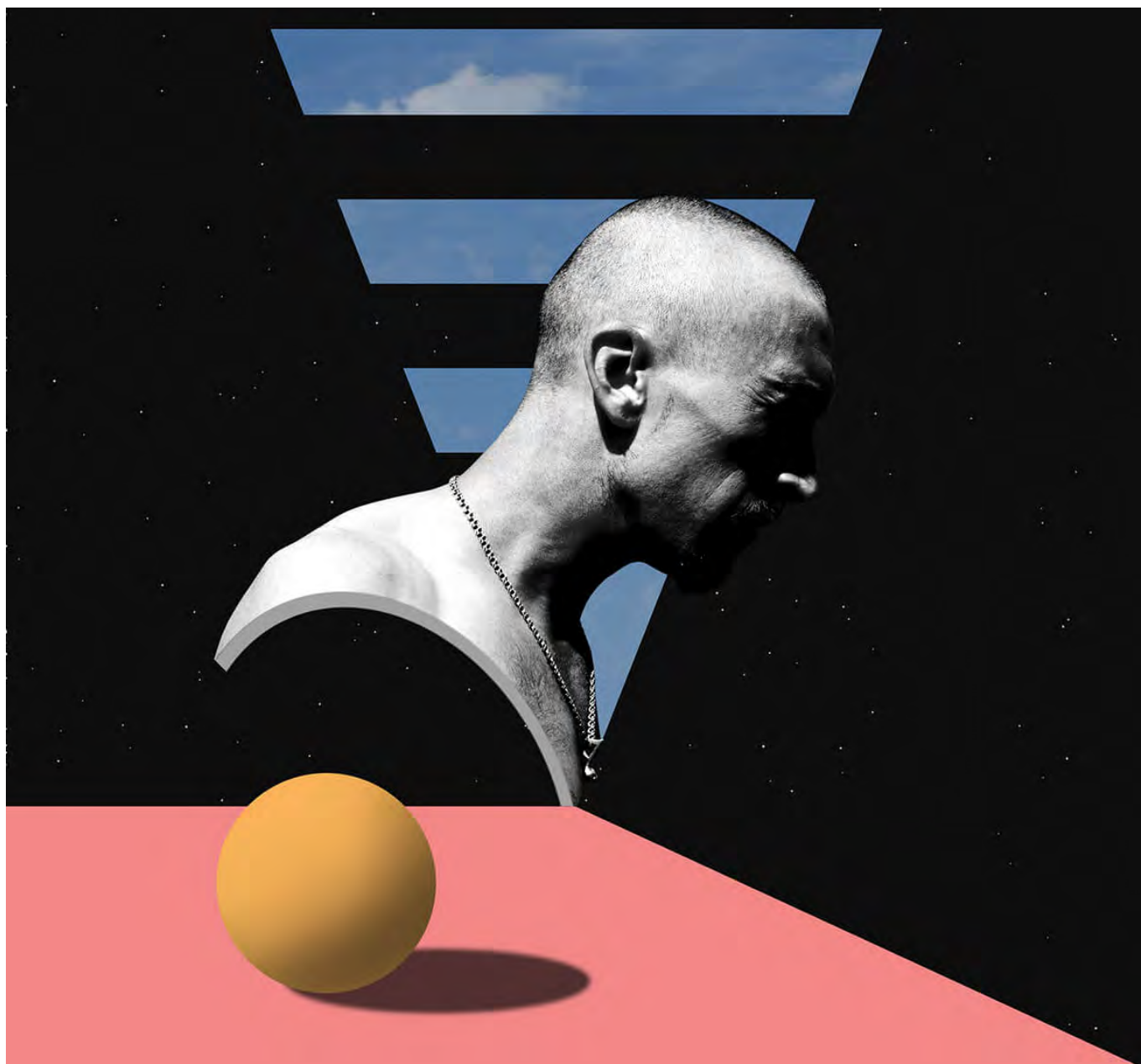

Azokban az utolsó békeévekben, ha külföldiek huzamosabb időt akartak az országban eltölteni, különösen, ha munkát is vállaltak volna vagy bármiféle üzleti vállalkozásba kezdtek, a Belügyminisztériumhoz kellett folyamodniuk engedélyért. Az itteni tevékenységük ellenőrzését azonban a minisztérium a vármegyékre bízta, a megyei hatóságok pedig értelemszerűen a járási hatóságokra hárították tovább. Az ügymenet igen egyszerű volt, a járási illetékes tisztviselő jelentéseket kért a csendőrparancsnoktól, a tisztiorvostól, és az érintett települések jegyzőitől. Ezekből az iratokból már szép paksaméta állt össze. Ha valami hiányérzete támadt mégis, akkor a helyszínen ellenőrizhette az érintetteket. De erre nem nagyon került sor. Ha a körmére akart nézni a külföldieknek, inkább az adóhatóságot vagy a vámtisztviselőket ugrasztotta. Ő maga csak ritkán mozdult. Nem lehet azt mondani, hogy a különleges eseteknek vagy a rendkívüli kéréseknek járt utána személyesen, mert azokban az utolsó békeévekben, ha külföldiekről volt szó, kizárólag nagyon különleges esetek és csak igazán rendkívüli kérések merültek fel. Lengyel cirkuszi társulat például, amelynek egyetlen tagja sem tudott lengyelül, viszont tekintélyes mennyiségű szűrő- és vágófegyvert, mindenféle kínzóeszközt, robbanószerkeket hurcoltak magukkal a látványos előadásaik kellékeiként. (A cirkuszi társulatokról eleve lehetett tudni, hogy mind kémek, de legalább csempészek, és a legjobb esetben is eszement tanok hirdetői.) A Balkánról a legkülönfélébb vándorárusok érkeztek, akik kizárólag olyan

portékát kínálták eladásra, amelyek emberek, állatok, növények, és néha mindnek együtt és úgy mellékesen az egész univerzum sorsának a csodaszerű megjavítására voltak alkalmasak. A lehető legváltozatosabb formában és halmazállapotban és kiszerezésben. A nyugatról érkezők a legújabb és legőrültebb technológiákat akarták meghonosítani az országban: füstnélküli fáklya, oxigéndúsított fürdő, tyúk nélküli tojás, tehén nélküli tej. Kalandorok és örültek, akiket a hazájukban kalandoroknak és örülteknek bélyegeztek, ezért nem maradt más lehetőségük, mint hogy itt, távol szülőföldjüktől próbáljanak meg diszkrét üzletembereknek látszani. Nem is érdemes tovább magyarázni: mindannyian felkelthették a hatóságok figyelmét.

unalmas ügy

B. G., a legnyugatibb megyénk legnyugatibb járásának külföldiek ellenőrzésével foglalkozó tisztviselője érdeklődve forgatta a legújabb aktát. Macskatáp-kereskedelem. Ásított. Végre egy unalmas ügy. Nem volt benne egészen bizonyos, hogy létezik egyáltalán ilyesmi. De ha igen, és tényleg macskatáp, akkor... Akkor.... B. G. azt hitte, hogy erre még várni kell, várni úgy 40–50 évet, de hát, bele kellett nyugodnia, hogy ez is azok közé a dolgok közé tartozik (mint a merevedési zavar és az ismétlődőfegyverek elterjedése), amelyek jóval korábban következtek be, mint ahogy arra ő számított.

Akárhonnán nézzük: rutineljárásnak indult békeidőben. B. G.-t nem hagyta el rendíthetetlen nyugalma akkor sem, amikor végiggondolta még egyszer alaposan: igen, egy japán-ecuadori házaspár által vezetett macskatáp-kereskedéssel foglalkozó vállalkozásról van szó. Ahogy azonban elkezdtek befutni a még szintén rutinszerű jelentések, B. G.-t különös érzés kerítette hatalmába. Nem idegesség vagy valamiféle veszélyérzet, maradjunk egyelőre annyiban, hogy egyfajta sajátos viszketegség. Először csak a túlon túl ismerősnek tűnő történések miatt vakarózott. Aztán rádöbbsent, hogy kezdi érdekelni az ügy. Talán mégis van mögötte valami, ami megér egy alaposabb vizsgálatot. B. G. még biztonságos távolságra volt a nyugdíjtól, azaz nem érezte lélekölően unalmasnak a munkáját, de már lehúzott jó pár évet, lassan

évtizedeket ugyanazon a munkahelyen. A szakmájában elért mindent, amit lehetett, feljebb már csak politikai kapcsolatok révén léphetett, amihez viszont nem volt nagy kedve. Egy rendőrnyomozó dörzsöltsége és egy biztosítási ügynök rámenőssége keveredett benne paraszti őseinek azon hagyatékával, hogy szeretett mindent végigcsinálni. Sosem hagyott semmit félbe. Ráadásul rendelkezett egy kivételes, munkatársaira egyáltalán nem jellemző tulajdonsággal: egy egyetemi tanár eszét birtokolta. Ezt azzal palástolta (mivel megérezte, hogy feljebbvalóinak nem minden esetben tetszene), hogy meg sem próbálta elfojtani erőszakos ösztöneit. Ha olyan ember elé kellett odaállni, akiről joggal feltételezhatték, hogy akár torkon is ragadhatja, és akár ki is akarhatja belőle verni a lelket – mondjuk egy mindennapos eljárásrendi vita kapcsán, B. G. nem egyszerűen odaállt (nem bátor volt), hanem szemmel láthatóan örült ennek a lehetőségnek. Ez az arcára minden esetben kiülő öröm egyébként annyira megdöbbenette ellenfeleit, hogy a verekedés rendszerint elmaradt. (Leszámítva azokat az eseteket, amikor ugyanez az öröm jelent meg a vele szemben álló férfi arcán is.) Mindenesetre, amikor B. G. először olvasta át a jelentéseket, úgy érezte, nincs köztük összefüggés. Nem állt össze a kép. Elolvasta a jelentést a patikus haláláról és feltámadásáról, az eltűnt ékszerekről, furcsa telefonhívásokról, sőt a tanfelügyelő jelentését is egy diáklány különös viselkedéséről (azt a jelentést azonban, amiben vörös macskák szerepeltek és állatkínzásra utaló jelekre hívták fel a figyelmet, csak szórakozottan átfutotta), és be kellett látnia, hogy különös módon ugyan, de valóban összefüggnek ezek az ügyek. Azt is belátta, hogy ide nem küldhet adóellenőröket vagy fináncokat. Úgy döntött, ezúttal maga néz utána ennek az öööö...ööööö... ennek a macskaeledel-ügynek.

rámeredő revolvercső

B. G. társaságban szívesen hivalkodott rossz tulajdonságaival, a legrosszabbat azonban sosem ismerte el. Nem tudott veszíteni. Mivel természetesen arra még ő sem volt képes, hogy

mindig mindenkin felülkerekedjen, megelégedett azzal, hogy ő legalább tisztában legyen a dolgok állásával. Ha nem is nyert, tudni akarta, hogyan alakult ki az eredmény. Egyszerű módszert alkalmazott: legalább egy, de inkább két lépéssel az események előtt járt. Azt, aki attól félt, követi, és folyvást hátrafelé kémlelt, B. G. ott

várta, ahová menekülni akart. Abban az esetben pedig, ha valaki fegyvert vágott zsebre elkeseredetten, azzal a szándékkal, hogy használni fogja, B. G. intézte el, hogy a fegyverben legyenek-e éles lőszeresek vagy sem. Némegyszer nevetett így rámeredő revolvercsőre. Azt azért hozzá kell tenni, hogy nem került túl gyakran ilyen kihívások elé. Alapvetően mégiscsak aktatologató tisztviselő maradt. Mindenesetre, amint értesült arról, hogy a katonaság (de legalábbis egy katonatiszt) érintett az ügyben, azonnal lépett. És egy lépéssel, de inkább kettővel tényleg az események előtt járt. Amikor Sakurai elindult megkeresni a vörös macskát, ő elkérte a nyilvántartóból az összes vegyész címét. Amikor pedig a titokzatos japán férfi Alagi és Lang kíséretében visszatért a telep kőfalai közé, ő már kifelé jött. Amikor pedig a patikust bevitték a fővegyész elé, ő leült a terített asztalhoz a Két Hattyú éttermében, és akkorra már nagyjából tisztában volt azzal, hogy e fehér asztal melletti beszélgetés eredményeként nemcsak a karrierjének, de talán az életének is végéhez érhet. Másrészt abban is biztos volt, hogy ha elég ügyesnek bizonyul, talán fordít egyet a történelem kerekén, és ő, az is lehet, hogy egyedül ő, túléli ezt az egészet – tehát azt, ami, ha jobban belegondolunk, egyszerű rutineljárásnak indult békeidőben. Már csak a vacsoravendége megérkezését kellett kivárnia.

kép | shutterstock.com

Horgas Judit

A TITKOSÜGYNÖK

[A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – REGÉNYFOLYAM 13.]

2020-02-14 | A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN, REGÉNYFOLYAM

Szima Tibor, aki a rendőrkapitányi poszt álcájában az IFI, az Idegeneket Felügyelő Iroda titkosügynöke volt, szokásos délutáni uzsonnáját fogyasztotta a kávéházban, amikor a tanító lánya kérés nélkül az asztalához telepedett. Szima Tibor lenyelte az aszpikos sonkás tekercs utolsó falatját és kérdően nézett Csalkára.

– Segíthetek valamiben, kisasszony?

A lány kissé előredőlt, hogy a dekoltázsa jobban érvényesüljön, majd mélyen a kapitány vizenyős kék szemébe nézve azt suttogta:

– Ön halálosan szerelmes belém, és most minden kérdésemre válaszolni fog.

Szima búsan bólogatott, megtörölte száját a kávéház emblémájával díszített, aranszegélyes szalvétában, és kényelmesen hátradőlt a székén.

– Bár úgy lenne, kedvesem. Ön igazán elbűvölő, és szívesen susognék bókokat a rózsaszín fülecskéjébe. Sétálhatnánk a parkban, rózsát tűznék a hajába, és megmutatnám a kitüntetéseimet. Biztosra veszem, hogy érdekesnek találná. Sajnos azonban, a kiképzésem első hetében megtanultam, hogyan álljak ellen a tudatmódosítóknak. De az érdekelne – a kapitány ekkor hirtelen előrehajolt, és az addig vizenyős szempár acélkéken csillant –, hogy milyen kérdésekre keresi a választ.

Csalka rémülten meredt a férfira, szája elé kapta a kezét, és önkéntelenül szopni kezdte a kisujját. Egy ideig mindketten hallgattak, Szima félig leeresztett pillái mögül vizsgálgatta a lányt, aki mintha elszégyellte volna magát, egyszerre kirántotta szájából az ujját, és mindkét kezét a fenéke alá csúsztatta.

– Én nem... csak... azt gondoltam...

– Szerencsésebb lenne, ha ezt a beszélgetést máshol folytatnánk – állt fel a kapitány, és ahogy a lány fölé magasodott, Csalka lélegzete elakadt, mert egyszerre ellenállhatatlanul vonzónak látta Szima Tibort, olyan férfinak, aki minden képzelt és elképzelhetetlen vágyát teljesíti. Újra az a forró, kéjes érzés kerítette hatalmába, amit reggel érzett, és combján lassú cseppekben gördült le a kielégülés. Az ajka ketté nyílt, nagyot sóhajtott, és engedelmesen követte a kávéházból kilépő kapitányt. Az utcán úgy karolt belé, mintha évek óta házasok lennének, ábrándos arccal néha rápillantott, és büszkén biccentett a szembejövőknek.

menthető-e még

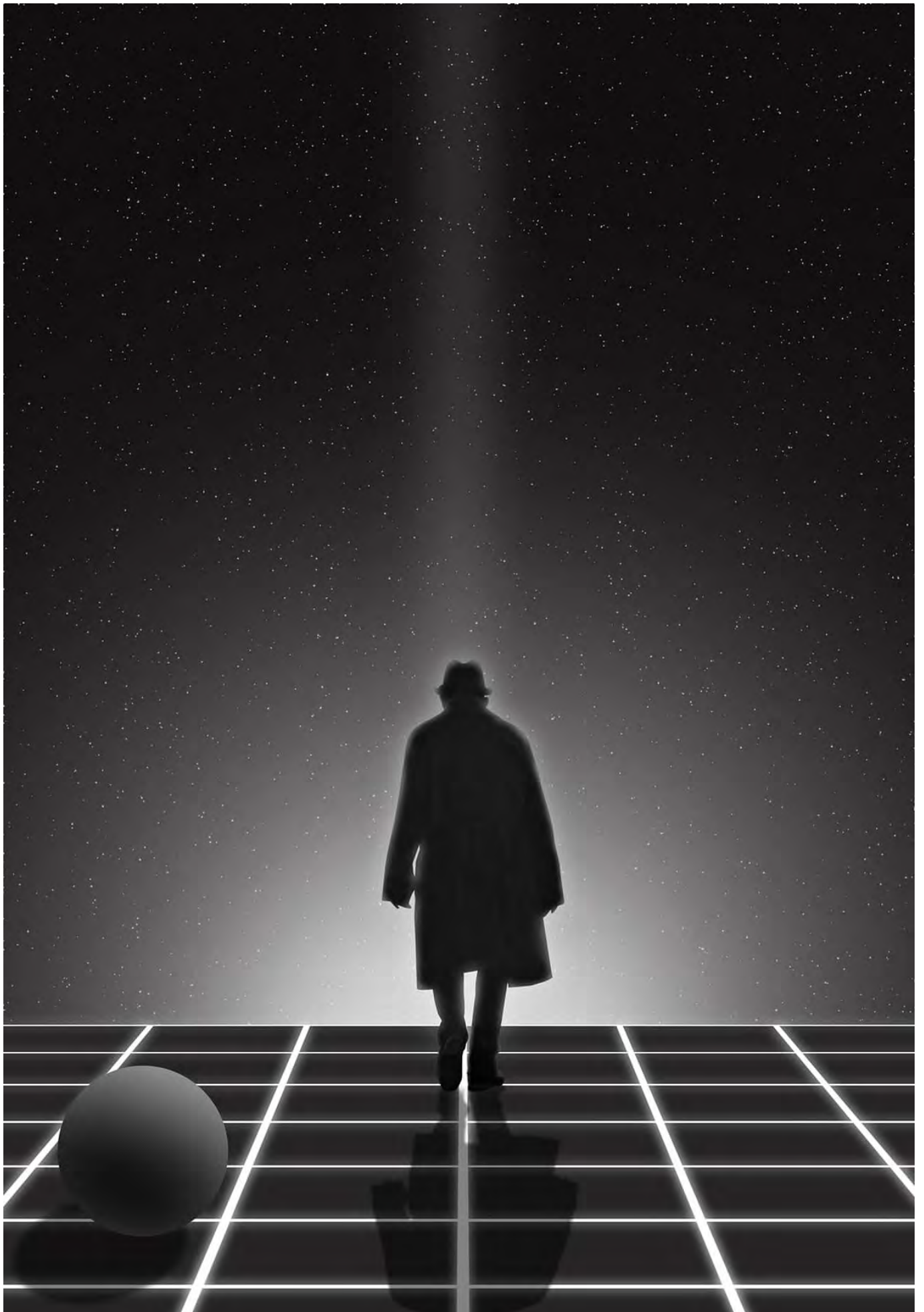
Szima Tibor ezalatt villámgyorsan pörgette agyában a tennivalókat. Ez a fiatal, csacska lány nyilvánvalóan a macskavírus újabb áldozata. De hogy a fenébe fertőződhetett meg? Valószínűleg az 1164-es számú kísérleti alannal került kontaktusba. Valahogy feltűnés nélkül el kell juttatnia a laborba, hogy megvizsgálják, menthető-e még. Óvatosan Csalkára pillantott, hogy ellenőrizze, megjelentek-e már a kékes foltok a halántékán és a nyakán, mint a hulláknak, akiket a macskatelep közelében gyűjtöttek be. A lány bőre azonban hamvas volt még, mint egy őszibarack.

– Nem sokáig – morogta a kapitány, és a lány kérdő tekintetére válaszolva rámosolygott –, nem sokáig kell már mennünk, mindjárt ott vagyunk.

Csalka visszamosolygott, és akkor sem ellenkezett, amikor a kapitánysághoz érve Szima ezüstszürke szolgálati autójába ültette, és irdatlan sebességgel a Központi Laboratórium felé vette az irányt.

Vezetés közben tovább gondolkozott. Ellenőriznie kell, hogy Csalka volt-e már bárányhimlős. Ha igen, talán megmenthető. És bár nem tartotta valószínűnek, hogy egy tanító lánya eljutott volna Új-Zélandra vagy Kelet-Szibériába, ki kell zárnia minden eshetőséget, hogy a lány a feketevérláz vírusával fertőződhetett.

Az IFI-nek csupán ennyi információt sikerült megszereznie, miután technikusaik néhány nappal ezelőtt megfejtették a hajszálcsövességi kommunikáció trükkjét, és rendszeresen lehallgatták a Fővegyész beszélgetéseit. Szima, a nyugati területért felelős ügynök minden dokumentumot gondosan áttanulmányozott, és értekezett a felkért nemzetközi szakértőkkel, a bolgár epidemiológussal, a finn macskapszichológussal és a birodalmi szabóval. Azt már sejtették, hogy a Macskatelepnek álcázott gyárban a speciális vírussal fertőzött macskák bőréből katonai egyenruhákat akarnak készíteni, amik viselőiket természetfeletti képességekkel ruházzák fel. A levitálás és az ellenség tudatának irányítása mellett a macskabőrök azonban ez ideig nem kívánt mellékhatásokat is produkáltak. Az IFI kommandósai több azonosíthatatlan tetemet találtak a környéken.

<https://ligetmuhely.com/liget/a-titkosugynok/>

A szobrászkodás veszélyeiről azonban Szima Tibornak fogalma sem volt, ezért amikor átadta az autózás végére mély álomba merült Csalkát a laborosoknak, csupán arról tudott beszámolni, hogy saját bevallása szerint a lány kisgyerekként átesett a bárányműlőn, és soha nem hagyta még el az országot. A kórlapon így nem szerepelt, hogy Csalka évek óta a helyi szobrász szakkör tagja, és a gimnázium lelkes rajztanárnője az agyagot a Macskatelep közelében futó patak partjáról gyűjti be.

Szima Tibor beült az autójába, és még nagyobb sebességbe kapcsolta, hogy időben visszaérjen a legnyugatibb megye legnyugatibb járásába, ahol a Két Hattyú étteremben már türelmetlenül várt rá az a dilettáns barom.

kép | shutterstock.com

Lipták Ildikó

AZ A PERVERZ

[A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN – REGÉNYFOLYAM 14.]

2020-02-23 | A VILÁGHÁBORÚ KÜSZÖBÉN, REGÉNYFOLYAM

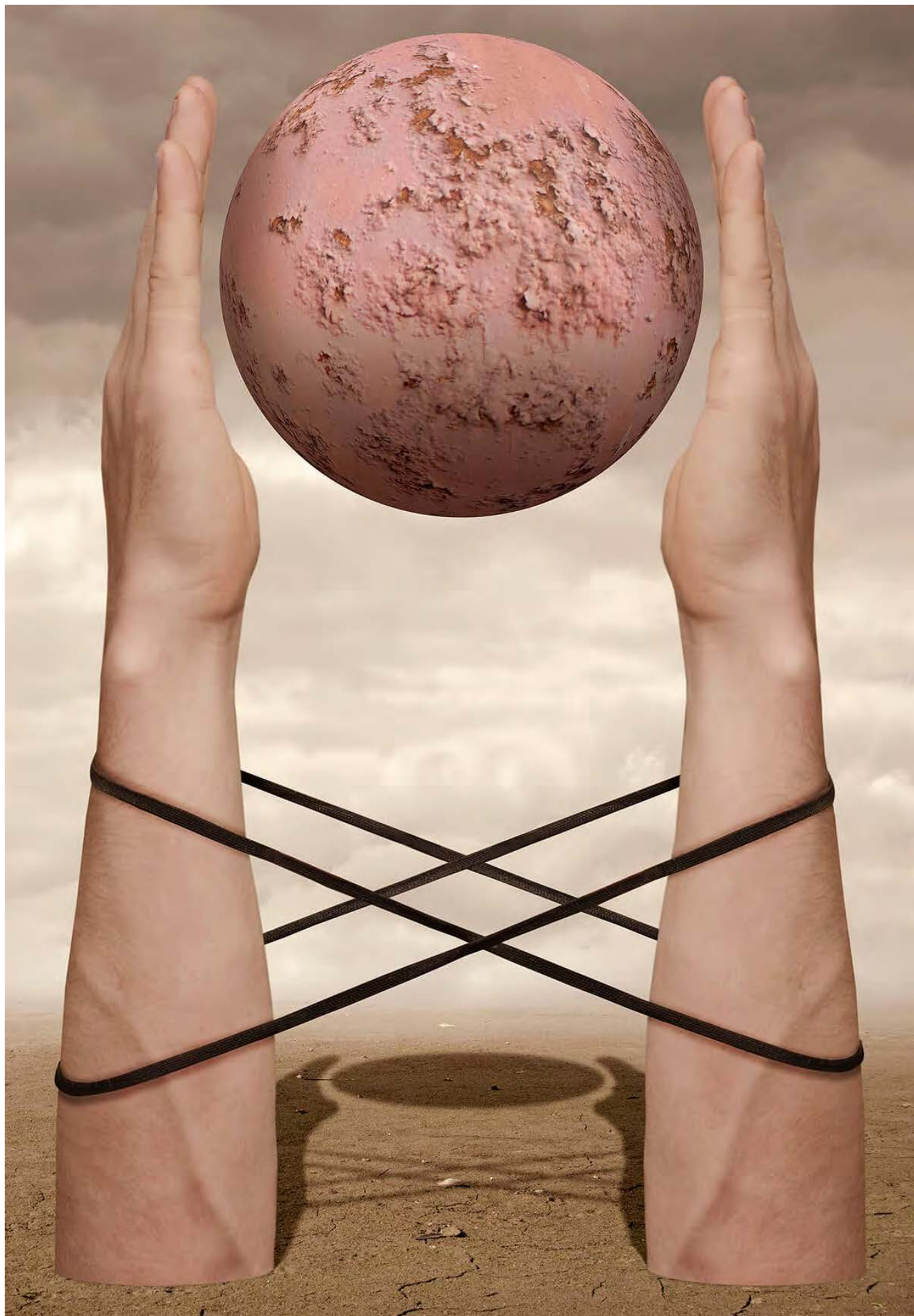
Nem sokan mondhatják el magukról, hogy huszonnégy óra alatt kétszer is elvesztették az eszméletüket. A patikus sem dicsekedett vele, igaz, ő a másodikról nem is tudott.

– Mondd meg, mit szoktál ajánlani a macskajajra, és behozatom a lánnyal!
Hamarosan szükséged lesz rá. Nem hittem, hogy így jössz haza! Az üzletet meg soha nem nyitjuk ki?

A patikusné kétségbeesésében éppúgy rángatta az ura grabancát, ahogyan a Nemzetiben látta a színésznőtől, akit a barátnőivel Sok Sárinak neveznek, mert „mindent túlsziláz”.

Langnak nem volt ereje védekezni. Ő maga is úgy nézte az asszonyt, mintha egy színjáték szereplője lenne. Éppoly idegennek is látta. „Talán tényleg be kellene vennem valamit.” Patikusként sokféle kezelési módszert ismer. Az üzletben árul mindenfélét, olyat is, amiről biztosan tudja, hogy humbug. Ahogy kedvenc professzorától tanulta: „nem az a gyógyszer, amiben hatóanyag van, hanem amiben hisznek annyira, hogy fordítson az állapoton”. Ő pedig a kutyaharapás szőrivel elvben hisz, főleg, amikor kisebb alkoholmérgezést kell kikúrálni. E magas tudomány alkalmazásához azonban tudnia kellett volna, mivel etették vagy itatták meg ott a telepen, de fogalma sem volt. Üres a feje, mint az a szépen csiszolt whiskey-s üveg a vitrinben.

- Szerintem most ne veszekedjünk! Talán, ha kialudnám magam...
- Szerintem meg itt az ideje, hogy elgondolkodjunk rajta, meddig lehet ezt csinálni!
- Szívem, megismétlem: nem tudom, hol voltam, és nem tudom, mi történt. Talán még mindig az az eszméletvesztés...
- Tudtam, hogy nem lesz jó, ha elmész azzal a..., azzal a... – a patikusné nehezen talált az őrnagyra illő jelzőt, és úgy érezte magát, mint a táblánál kínlódó iskolás gyerek – ... azzal a *perverzzel*.
- Perverz? Azért, mert ázsiai?
- Az őrnagyról beszélek. Mit tudom én, hogy az a japán is az-e! Nincs kizárva.
- Miből gondolod, hogy Alagi perverz? Kikezdett veled?
- Egy kismacska hord a testén, az inge alatt! Szerinted ez normális? Nyilván azt akarja, hogy dörgölőzzön hozzá, hogy aztán...

Nehezére esett megfogalmazni, mit gondol. Különben is tudta, hogy ezek valójában az ő fantáziái. Kamaszlányként hányszor hallotta anyjától, hogy „az a férfi, amelyik a macskát szereti, nagyon jól bánik az asszonyokkal”. Sokáig tartott, míg megértette, miféle bánásról lehet szó. Sajnos, az ő ura nem kedveli a macskákat. Jó pár éve, a házasságuk hajnalán még próbálta megszerettetni vele, de aztán feladta, sőt, egy idő után azt is elhitte, hogy azért nem jó neki az ágyban a férjével, mert az nem bánik jól a macskákkal. Így lassan kikopott köztük minden testiség, s a férjéből sokszoros házasságtörő, belőle pedig ebből inspirálódó szerelem-szakértő lett.

A cseléd vagy nem hallotta a csengetést, vagy már úgy volt vele, hogy ebben az átjáróházban nyugodtan jöhet-mehet bárki, ahogy akar. És csakugyan, Alagi sem várta meg, hogy ajtót nyissanak. Belépett, karon ragadta az előszobában ácsorgó Langot, és a dolgozószobához sietett vele, a nyomukban igyekvő patikusnét pedig felszólította: „csukja be, kérem, az ajtót! Kívülről.”

– Te sem emlékszel pontosan, hogyan is volt? Veled mit csináltak?

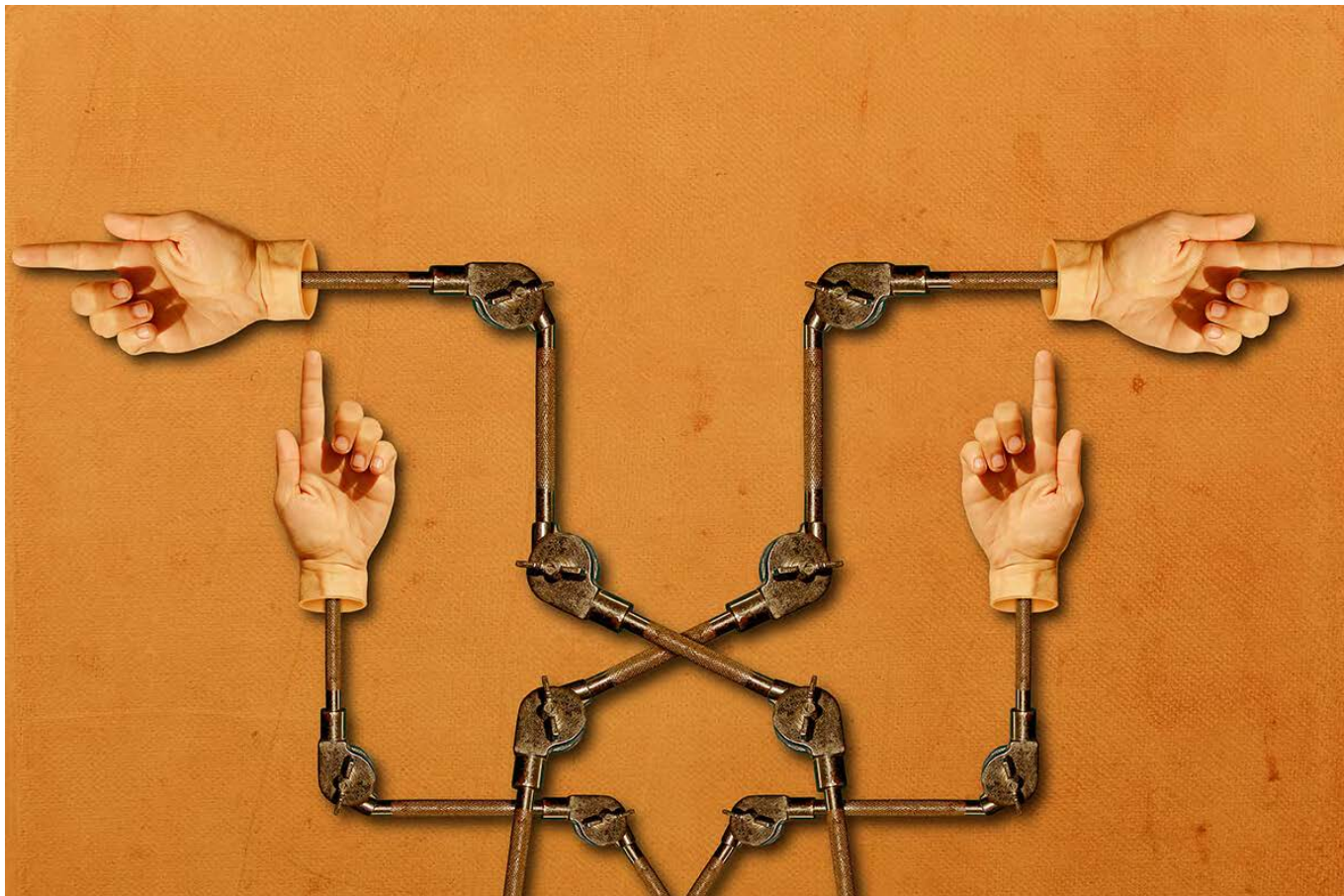
– Te? – értetlenkedett a patikus. Úgy emlékezett, hogy eddig magázódtak. Nem, mintha baja volna az ilyen közvetlenséggel, de lehet, ezt is csak azért nem képes felidézni, mert nem uralja a tudatát.

– Téged is rákötöttek arra a gépre? Amire azt mondták, hogy valami pszichológiai baromság? És neked is mutogattak olyan képeket?

A patikus, szemöldökét összehúzva igyekezett felidézni, mi is történt onnantól, hogy a japánnal és Alagival elhagyták a házukat. Az erdő, az ösvény, a magas drótkerítés... Igen, ez nagyjából megvan. No, de az a lebegés? Az nyilván marhaság! Élt már át hasonlót, még fiatalabb korában, amikor patikushallgató társaival kitalálták, hogy nem adnak olyan szereket a pácienseknek, amelyeket magukon ki nem próbáltak. Ő igen óvatos volt, meg tudott állni a legveszélyesebbek előtt, de a kevésbé mértéktartók sorsa örökre megpecsételődött. Míg Róbert és a hozzá hasonlóan

szilárd fiatalemberek csinos lányokkal, addig az elhajlók az ópiummal jegyezték el magukat egy életre. A tudatmódosítók után az ajzószeresek jöttek. Szükség is volt rájuk, mert versenyt hirdettek, hogy adott idő alatt ki tud több trófeát begyűjteni. Igen merész játék volt ez: nemcsak a mennyiségre, hanem a minőségre is kiterjedt. Így esett meg, hogy Lang összefeküdt öreg professzora hatvanegynéhány éves feleségével is. Nála ez volt a leg... Egy évfolyamtársa viszont nem állt meg, míg el nem dicsekedhetett egy tizenkét éves kislány megszerzésével. Lang akkor szállt ki a viadalból, amikor a legjobb barátja megpróbálta rávenni, hogy bújjanak ágyba *egymással*. Nem, nem az undor állította meg, épp ellenkezőleg: a heves vágy, ami rátört az ötlettől. „Nem vagyok buzi, nem vagyok buzi!” – ismételte magának, ahányszor elhatalmasodott rajta az epekedés. Na, akkor kérte meg, sebtében, Anna kezét, és döntött úgy, hogy amelyik nőt csak lehet, megszerez, hiszen minden egyes alkalom annak a bizonyítéka, hogy nincsenek ferde hajlamai. A feleségének is ezért mesél róla: „mielőtt még azt hinné...”

De hogy jön ez most ide? Miért tolakodott elő agyának legrejtettebb zugaiból az a sok fiatalkori szeleburdiság? Ja, igen, az a gépezet! Azt mondták, a legmodernebb kineziológiai eszközre teszik, ami szépen megmutatja, milyen aberrációkra vagyunk nyitottak. És csakugyan mutogattak mindenféle képeket is. A masina meg kirajzolta a legkülönbözőbb testtájak reakcióit. Így tudta meg, hogy szörnyen fél egy olyan állattól, aminek korábban a nevét sem hallotta, meg hogy valójában nem is a kék, hanem a piros a legvonzóbb szín a számára. És hogy – jaj, bárcsak ne emlékezne rá! – nemcsak az érett férfitest, hanem a meztelen kisfiúk látványa is elemi erővel hat rá. Azok a rohadékok! Mit be nem vetnek! De miért?!

Ezek szerint az őrnagyot, bár hamar kirúgták a komplexumból, eltávolítása előtt ugyancsak alávetették a vizsgálatnak, hogy legyen mivel zsarolni. Vajon mi lehet a gyengéje? Csak nem a macskák, ahogyan az asszony is megállapította? Pfúj! Érdekes, hogy ilyen becsmérőn említi a gépet, pedig a hazugságvizsgáló egész hasonló elven működik.

– Alagi úr, volna kedve..., akarom mondani, volna kedved elsétálni velem a Két Hattyúba? Itthon elfogyott az éltető nedű. Pedig az biztosan segítene a tisztánlátásban....

– Menjünk át a másik oldalra! – kérte az őrnagy, mintha az utcának az a fele, ahol nemsokkal korábban a japánnal mentek, meg lenne átkozva.

– Mondd csak, a kiscicád valóban mostanában tűnt el a telepről? Én úgy hallottam, évek óta veled van. Vagy az... az másik jószág volt?

– Nem asszony az, hogy cserélgessem. A macskát nem lehet bezárni, folyton kiszökik. Azt hittem, a szomszédba jár át, és ők csukják be, hogy egeret fogjon. Nem mintha ez értene az ilyesmihez, túl kicsi még hozzá.

– Kicsi? De, ha egyszer évek óta...

– Hm. Csakugyan. Valahogy eszembe sem jutott, hogy már fel kellett volna nőnie. Különös!

– Nem lehet, hogy nem mindig ugyanaz az állat tér vissza?

– Á, nem lehet összetéveszteni. Ennek hat karma van a hátsó lábán.

Szimával egyszerre értek a fogadóhoz. Némi habozás és udvariaskodás után azonban külön asztalhoz ültek, hiszen még annyi mindent kellett megbeszélniük négy szemközt, mielőtt másokat is beavatnak. Ha megteszik egyáltalán.

kép | shutterstock.com

Z. Karvalics László

REICHER MESTER PÉKSÜTEMÉNYEI

AVAGY A KULTURÁLIS MIKROÖRÖKSÉG HŐSEI (8) [INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2020-02-17 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

„Arra, hogy ki is vagy valójában, a kis dolgok nyitnak méretes ablakot. Ami az életben végső soron számít, azok az aprócska cselekvések”

(Lawrence Yeo)

Reicher Jakab pesti csat- és fésűkészítő mester nemcsak legszebb, bivalyszarvból, gyöngyházból és teknőchéjből készült remekeiből állított össze kollekción Szövetség utcai nagy, polgári házának emeletén, hanem 1775-től minden esztendőben, szertartásosan, átlátszó viaszborítékkal vont be egy zsömlét, miután a súlyát lemérte, majd az az évi gabonaárakra, terméseredményekre és termékminőségre vonatkozó adatokkal együtt vitrinben archiválta valamennyit, évtizedeken keresztül.

addig nem nyugodott

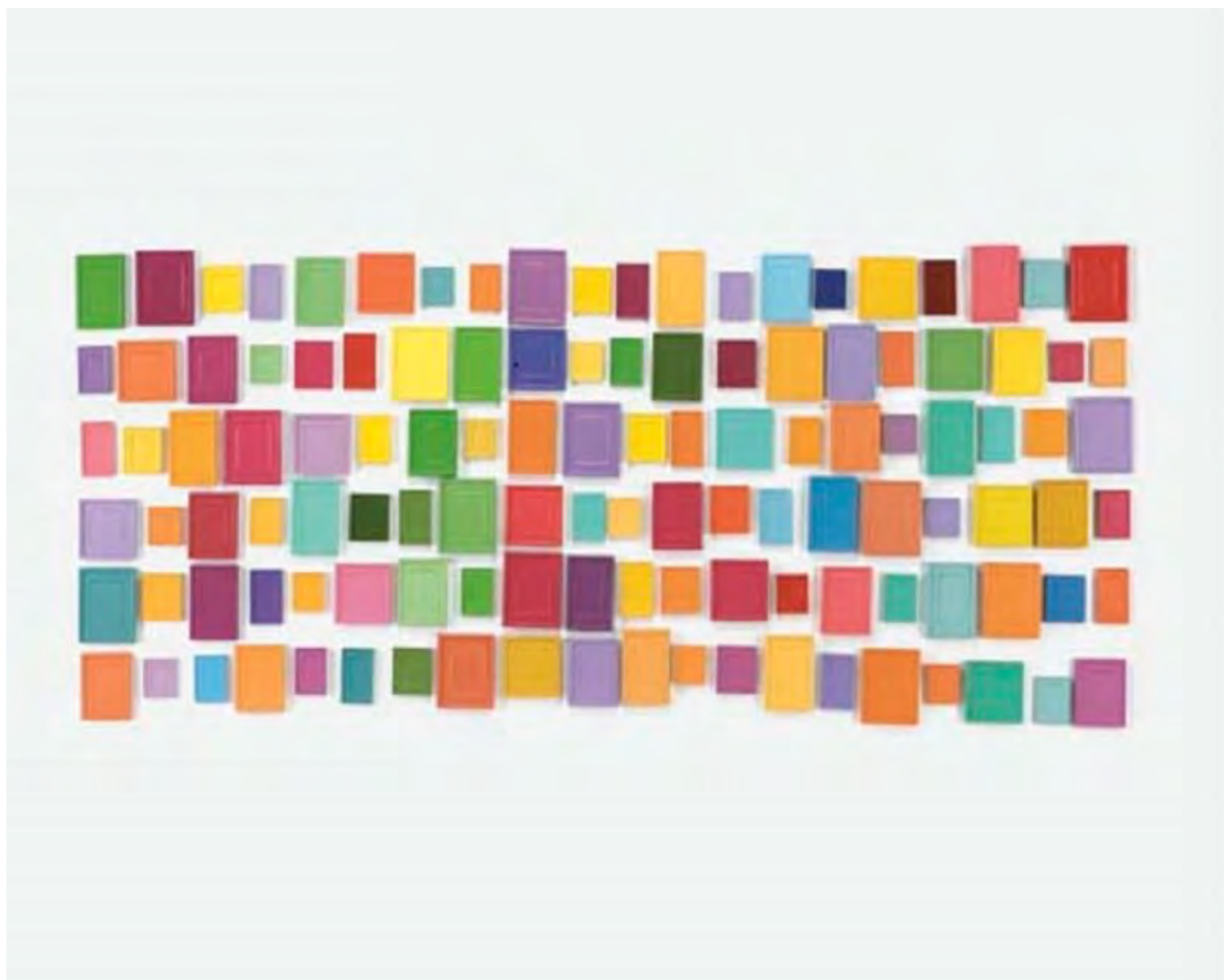
Függött ugyan néhány régi festmény, metszet, lapult egy-két értékes kézirat is valahol, de Reicher mester nem műgyűjtő volt, mint az izmosodó pesti polgárok zöme: őt valami más

érintette meg. A tengeri kagylók érdekelték, kimeríthetetlen formavilágukkal. Ásványtárat hozott létre, s ezen belül külön gyűjteményt szentelt a magyarországi márványfajtáknak, előírásosan csiszolt állapotban, a lelőhely és minőségadatok pontos feltüntetésével. Rajongott Greiner mester forrasztólámpa segítségével készült furcsa üvegfiguráiért, és addig nem nyugodott, amíg minden európai ország minden papírpénzéből ki nem állíthatott egyet (ha mást nem, másolatot). A díszes tárolószekrények különleges kertre néztek, amelyben a vízesepektől és szökőkutaktól a faágakon lógó mives víztartókon át az üvegházban nevelt egzotikus növényekig csak olyasmivel találkozhatott a látogató, amivel másutt nemigen.

S mintha olvasta volna e sorozat negyedik részét, a fegyvertár sarkába egészen különleges dolgokat állított a ház ura. Az 1810. évi budai tűzvészéből megmaradt, gombóccá olvadt üvegedényeket, széntömbbé kövesedett liszteszsákot, tűzben meggömbült vasszerszámokat. **[1]**

Negyed évezred távlatából olyan ember néz ránk Reicher mester szemével, akire biztosan nem igaz a lemondó ítélet, amivel a gyűjtőket szokták illetni: hogy csupán „felvett szokásukkal születő szenvedélyük örvényének engedelmeskednek”. **[2]** Láthatóan más is lapul ott: teljességre törekvés, dologi „kisvilágok” maradéktalan „belakása” és rendszerezése, értékmentés, teremtés és őrzés. Értelemadás, az

utókorra függesztett tekintettel. S mintegy mellékesen: a szépség, a különlegesség, a furcsaság és a ritkaság tárgyvilágához igazodó tudásépítés. Minden, amit a kulturális mikroörökség későbbi és mai hőseinél is látunk.

Vajon mi lett Reicher mester historikus zsömlegyűjteményével? Nem tudjuk. De azt igen, hogy napjaink gabonakutatói a könnyű tollú publicistával ellentétben bizonyosan nem hóbortot és szeszélyt **[3]**, hanem különleges segédanyagot, *információs értéket* látnának az akkurátusan tartósított péksüteményekben, ha valahogy képesek lettek volna túlélni az idők viharait.

Hóbortos-e Schuminszky Nándor nyugdíjas telefonműszerész, aki 1964 óta gyarapítja úrkutatással foglalkozó relikviatárát? Modellekkel, úrt megjárt tárgyakkal, különleges fényképekkel, úrhajósok által dedikált könyvekkel. Dehogy: az ő kollekciónak az

illusztrációs értéke nagy **[4]** – akárcsak azoknak a gyűjteményeknek, amelyek hajdanvolt szakmák, mesterségek, közösségek életébe kínálnak betekintést *az értékhordozó tárgyak fizikai túlélését segítve.* **[5]**

Csanády György (1930–1996) mórági, majd bátaszéki orvos (amellett, hogy az ország egyik legnagyobb régészeti magángyűjteményét hozta létre) a környék kismesterségeinek tárgyi emlékeit gyűjtötte szenvedélyesen. Így lehet ma az egykori mézeskalácssütő, kékfestő vagy fazekasműhelyek világába betekinteni a lakóházi alagsorban kiállított, már régóta méltóbb helyre kívánczó állomány révén.

fröccstörténeti kutatások

Elekes György szikvízkészítő nemcsak szódásüvegeket gyűjt (mint félezernél is több társa), hanem 1965 óta menti és újítja fel régi idők cipészeszközeit, mezőgazdasági szerszámait, konyhai tárgyait (köztük különösképp a falvédőket és darálókat) – és teszi láthatóvá a jánosházi Pajtamúzeumban. **[6]** De hogy a 2013-ban hungarikummá lett szódánál maradjunk: a szegedi Bánffi István az 1907-ben Kisteleken indult családi vállalkozás ötödik generációját képviseli a szikvízgyártásban, de az első, aki páratlan és országszerte ismert szódásüveg-kollekciót hozott létre, állandó kiállítással (amit jótékonyan egészít ki fröccstörténeti kutatásokkal). **[7]** Az eredetileg halász simontornyai Bendes Gyula más utat jár. Az érdeklődését fogságba ejtő első szódáspalackot követte ugyan a többi is, de őt a szakma egyéb tárgyi emlékei is vonzzák: régi töltő- és önfejlesztőgépeket, szódás triciklit, valamint dokumentumokat (szabadalmi kérelmeket, képeslapokat, szikvízkiviteli bárcát, katalógusokat, adósleveket, megrendelőket, tankönyveket, fotókat) gyűjt. **[8]**

Abban, hogy a családi vállalkozás erős motiváció a tárgyi emlékek megőrzésére, semmi meglepő nincs, hiszen szoros köteléket jelent a mindennapi, megélt tárgy- és tudáskörnyezet darabjainak egymás mellé illesztgetése. De korántsem szükségszerű. A röszei Molnár Paprikamalom tudna úgy is üzemelni, ha az egyetemi világból a családi vállalkozáshoz visszakanyarodó Molnár Anita nem hozott volna létre a környék paprikás múltjának emlékeit őrző magánmúzeumot, és nem tartaná fontosnak, hogy blogban is feldolgozzanak történelmi epizódokat. **[9]** Legendás

bábművészünk, Kemény Henrik, szintén sokgenerációs bábos dinasztia gyermekeként minden bábót és (általa kütyünek nevezett) előadást támogató fa- és vaseszközt, paravánt, modellt, mozgató szerkezetet eltesztelt. Ezek közül szerencsére saját lakásában is sokat tartott, így nem semmisült meg minden, amikor a legfőbb őrzőhely, a népligeti „bódé” felgyulladt. Amikor módja nyílt saját anyagának újrafelfedezésére, örömet jelentett neki, hogy másnak is megmutathatta, és az állományból kiállítás, majd 2004-től 18 helyszínnel vándorkiállítás lett, hogy végül a hagyaték őrzésére, gyarapítására és feldolgozására a Kossuth-díjából létrehozott alapítvány az állandó elhelyezésig és bemutatásig eljuthasson – hamarosan sor kerülhet rá a debreceni Vojtina Bábszínház feletti térben.

Hermann János zongoratanár köveket cipel haza: házában és kertjében, amely sokáig épp egy péküzemnek adott helyet **[10]**, hajdanvolt óbudai szőlőművesek présnyomóit, malomköveket, az 1965-ben felrobbantott Nemzeti Színház erkélykorlát-darabjait őrizgeti (amelyek mellett békésen megfér több mint kétezer, művészien faragott meggy- és barackmag). Ungár László és a Magyar Régi Vitorlázórepülő Klubjának tagjai régi repülőgépeket mentenek, újítanak fel (vagy gyártanak le kalandos módon előkerült tervrajzok alapján **[11]**). Olyan masinákat, amelyek nagy részéből már csak egyetlen példány létezik (mint az 1939-es M24-es, amelynek túlélő darabjai meseszerűen kerültek vissza Magyarországra). **[12]** Nagy Vilmos terényi orsósmagnó-gyűjteményének **[13]** és Borus Ferenc zsámbéki lámpamúzeumának **[14]** olyan különleges darabjai vannak, amelyeknek csodájára járnak egykori gyártóik is. Berlinen kívül egyetlen szakosított gyűjtőhelye van az egykori ívfénytechnológia tárgyvilágának: Budakeszi külterületén, Szirmai Gábor sufnibirodalmában. **[15]** A régiségvilág egyik legendás óriásának, a 2018 novemberében elhunyt Saphier Dezsőnek **[16]** köszönhetően jött létre az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területeiről származó, kültérre készült, művészi zománcablák nagy gyűjteménye. **[17]**

értékszigetek

Százával lehetne még idézni hasonló eseteket, emléket állítva mindazoknak, akik nélkül az ilyen és ehhez hasonló értékszigetek nem jöhettek volna létre vagy maradhattak volna fenn. Hiszen sokkal többen vannak azok, akiknek a felsorolására itt és most nem jutott hely. Érdeemes azonban másfelé is szétpillantani.

Dr. Folly Gyula pécsi orvos „bolondériája” például az volt, hogy a sógornőjétől kapott félhektáros területre 1905-től külföldről beszerzett örökzöldeket telepített. Az államosítást túlélve arborétummá fejlesztett badacsonyörsi növénygyűjtemény nemcsak a látogatók gyönyörködtetésére szolgál: a cédrusnak négy alapfaja és számtalan kertészeti változata található itt, és ez a népszerű fafajta innen terjedt el Magyarországon **[18]**, a *használati érték* szép példajaként. S a kertészeti örökség mentésének még ennél látványosabb harcosa a pórszombati Kovács Gyula. Kezdetben pusztán Göcsej pusztuló örökségéből szeretett volna minél többet az utókorra hagyományozni, de aztán ez a tevékenység az ősi gyümölcsfajták egyre

nagyobb sokaságát tartalmazó génbank létrehozásába fordult. Ma 11 kisebb-nagyobb telken, összesen közel tízhektárnyi területen a Kárpát-medence gyümölcskultúrájából körülbelül 3500 fajtát őriz (alma, körte, kajszi, cseresznye, birs, őszibarack, szilva, naspolya, meggy) Európa legnagyobb egy nemzethez kötődő gyümölcsgyűjteményében. **[19]** S már nincs egyedül: a hasonló szenvedéllyel megvert kertészekkel lassan Tündéerkert-hálózattá fejlődő gyümölcsbirodalom elkerülhetetlenül további örökségfajták felé nyit utakat. Immár a gyümölcsökből készült autentikus pálinkák és ecetek, és a hozzájuk kapcsolódó gasztronómiai tudás (például az aszalás technikája és tárgyvilága) is a gyűjtő célkeresztjében van (akinek lassan puliszkából is közel negyven fajtát sikerült régi krónikákból rekonstruálnia). **[20]** S ha a majd száz évet megélt Bikádi Marika néni nem süti több generációs tradicionális recept alapján a rendkívül egészséges csíramálét (másutt: csiripiszli, kötis, biracs) az 1990-es évek végéig Orosházán, akkor ki tudja, honnan kellett volna a titkot fellelni, hogy egy helyi hagyományőrző, Tóth Bálint 2002-ben csíramálé-üzemet alapíthasson, új életre keltve a számtalan kedvező élettani hatású, hozzáadott cukor nélkül készülő édességet. **[21]**

Még az *akusztikus örökségnek* is vannak gyűjtői. Kőnig Levente órasmester különleges honlapján **[22]** a régi órák fotókkal kísért rekonstrukciós naplói mellett különböző ütőszerkezetek hangjait rendezi egymás mellé. Both Miklós hatalmas méretűvé nőtt *Poliphony* projektje a többszólamú paraszti dalkincs fellelhető és rögzíthető emlékeit több magyarországnyi területen gyűjtötte össze Ukrajnában, a legkorszerűbb technikával, amely fokozatosan egészül ki magyar anyaggal, és válik online népzenei archívummá. **[23]**

S mit gondoljunk Timár Péter röntgenorvos 1971-ben indult szenvedélyéről, aki nem kevesebbet határozott el, mint hogy Magyarország középkori településeinek és templomainak teljességre törekvő topográfiai adattárát hozza létre? Majd fél évszázados, megfeszített munkájának eredménye 2019 végén jelent meg, hat kötetben, magánkiadásban, több mint 300 ezer forrást felhasználva, közel 5000 (!) oldalon. A lenyűgöző méretű mű 13 172 címszóban tartalmazza 3 504 mai település, 7 700 elpusztult falu és 5 900 templom főbb adatait. **[24]**

A gyűjtés – itt adatgyűjtés, és ez fordul *tudományos értéktermelésbe*. A helytörténet különösen alkalmas terep, hiszen vonzza az erős örökségérzelmekkel rendelkező utcanév-vadászokat, dűlőnév-rekonstruálókat, csatatér-kutatókat. Nemrég önálló csoport alakult arra, hogy bejárásokkal rekonstruáljanak régi határjeleket.

ritka térképek szerelmese

Az adat-tisztázástól a teljes értékű feldolgozásig is eljutnak a mikroörökség hősei. Korányi G. Tamás a ritka térképek szerelmese (mellesleg a régi tőzsdei részvények nagy felhalmozója és bűvára is). **[25]** Amikor szert tett a húsznál kevesebb példányban fennmaradt nagyméretű Amazonas-térképek egyikére, egyszerre jelentett kihívást a szinte ismeretlen 18. századi szerző (Brentán Károly jezsuita misszionárius) életútjának rekonstrukciója, a térképen feltüntetett nevek azonosítása és megfeleltetése, a forrásmunkák felderítése, illetve a térkép variációinak (különböző állapotainak) tisztázása. Ezt a feladatot látta el magas szinten,

a lényeges ismereteket olvasmányosan egymás mellé rendezve, a térkép fennmaradt példányait lajstromba szedve egy monográfiában – amit nagyon nehéz volna megkülönböztetni egy hivatásos (térkép)történész munkájától. **[26]**

Nincs ebben semmi meglepő. Minden gyűjtésre érdemes tárgy a szellemi és anyagi műveltség különböző méretű, összefüggő határvidékén helyezkedik el, **[27]** és a példányok mellett ismereteket is felhalmozó gyűjtők, akik megfelelnek az elvárható mesterségbeli szabályoknak, teljes értékű, autentikus néprajzi, kultúrtörténeti, ipar-, kereskedelem- és technikatörténeti és társadalomtörténeti kutatóknak is minősülnek, amikor tárgyukat közleményekben vagy könyvekben megformálják. **[28]**

A helyi lakosok is büszkék a saját csodabogaraikra. Tisztában vannak vele, hogy növelik az értéksűrűséget, kulturális minőség-szigetet jelentenek, dolgoknak értelmet adnak, közösségük más tagjainak pedig példát és reményt. Mindez különösen a depressziós térségekben ad extra jelentőséget a mikroörökség hőseinek. Egy díjnyertes kisfilm **[29]** négy kazincbarcikai gyűjtőt mutat be: a régi vasalók fanatikusát, egy Ferrari-relikviavadászt, a nyugdíjas állomásfőnököt, egy vasúttörténeti kollekción fáradozó építőjét és egy főleg szűrőfegyverekre és kristályokra szakosodott idős urat – minden pátosz és kommentár nélkül, de mégis szórakoztatóan és felemelően.

S hogy milyen egyéb szerepet játszhatnak közösségük életében a gyűjtők? Nagyon sokan nem elégszenek meg azzal, hogy nap mint nap gyönyörködhetnek az állományukban, és megnyitják azokat a látogatók előtt, vagy közművelődési intézményekben vállalkoznak népszerűsítésre, ismeretterjesztésre.

Szarvason mindenki ismeri Paluska György hangtechnikust, aki hosszú ideje tart „alapos kutatómunkával és lelkes háttérmunkával” készülő, előadással kísért kiállításokat, mindig más darabokat válogatva száznál nagyobb, működőképes eszközt tartalmazó gyűjteményéből (gramfontól a zenegépeken át a rádióval kombinált bakelitlemez-lejátszóig). **[30]** Ezt az „intézményt” Szombathelyen Spiegler Tibor testesíti meg, aki 2010 körül kezdte Facebook-fiókján megosztani várostörténeti anyagának egy részét (fényképek és ritka tárgyak), ami olyan érdeklődést gerjesztett, hogy 7-8 telt házas, élő előadást kellett és lehetett szervezni, hogy „élőben” is be lehessen mutatni és kommentálni őket. Így neki is köszönhető, hogy Szombathely a gyűjtemény-kiállítások hazai fővárosa: a Berzsényi Dániel Múzeumban tartott, nagy érdeklődést és sajtófigyelmet kiváltó eseményen számtalan gyűjtő mutatkozhatott be

érdekesebbnél érdekesebb anyagával, de rendeztek 2019 tavaszán retro játék- és gyerekportré kiállítást **[31]**, s még azon a nyáron „A márka neve: Savaria-Szombathely” címmel a város elnevezését viselő tárgyakból adtak össze tetemes mennyiséget a helyi gyűjtők, helyben gyártott gyufáktól számológépekre és bélyegeken át a bőröndcímkekéig. **[32]**

A szegedi Szanka József, a világháborús relikviák nagy gyűjtője **[33]** soha nem látja egyben az anyagát, mert annak darabjai Európa különböző országaiban rendezett kiállításain vagy épp úton vannak. Az egykori földmérő örömmel ad darabokat a „hivatalos” múzeumi kiállításokra is, gyakran segíti a kutatókat és kiállításrendezőket például zsidó vonatkozású anyagokkal (ahogy a fővárosban például Bíró Ákos és Izsák Gábor).

bádogdobozok

Az Internet új lehetőségeket is megnyit az együttműködésre és a tudásfelhalmozásra. A zománcablák (Iványi László) és a bádogdobozok (Németh Attila) két szerelmese egy összevont, nagy „virtuális kiállítás” létrehozásával, számos gyűjtőtárs kép-felajánlásai révén tette közös kincsé az ezekre a „mókás, bumfordi, olykor képzőművészeti zsenialitást tükröző” tárgyakra vonatkozó alapismereteket azzal, hogy az elszigetelt fizikai sokaságokból online teremtett egységet. **[34]** Ne legyen kétségünk, hogy hosszú távon a mikroörökség egészére is ez az út vár, amelynek révén a keresztkapcsolatok is könnyen megteremthetőek. Gondoljuk csak el, hogy bádog reklámdobozokat a paprikatörténelem krónikásai is gyűjtenek, a reklámtárgyakra szakosodottaknál is akadhatnak darabok, miközben gyakorta van helytörténeti vonatkozásuk. Vagy egy-egy nevezetes darab tartozhat akár egy híres emberhez: az affordanciák e végtelen láncolatában egy-egy darab, ami fizikai valóságában egyetlen helyen áll, a virtuális világban sokféle kapcsolódással kerülhet egészen más társaságba is. (A gyakorló könyvbarát jól ismeri ezt a problémát: ha a szerző szerint sorolja egymás mellé a könyveket, akkor kéne neki másik példány, hogy a sorozat se legyen hiányos, amiben megjelent, meg ott legyen azon kiadványok mellett is, amelyekhez tartalmilag van erős köze.)

Régi ismerősünk, Kőnig Levente erre is rátesz egy lapáttal. Úgynevezett „javítási naplót” készít, amelynek során fotódokumentálja, magyarázza és elemzi adott órafajták restaurációjának egyes lépéseit – véglegesen a digitális örökkévalóság részévé téve az erre vonatkozó tudást és tapasztalatot, amely így nélküle is használható lesz majd. **[35]** Ha valaha létrejönne a Gyűjtemények és Mesterségek Háza, a virtuális gyűjtemények teremtésének és a gyűjtői tudásnak is fontos intézménye lehetne.

Igazságtalan volna persze, ha csak a gyűjtők közül választanánk a hősök arcképcsarnokába. Helyet követelnek maguknak kurátorok, akik nélkül sokkal kevesebb történe. Talán nincs Korngut-Kemény gyűjtemény, ha Láposi Terka etnográfus és bábművész nem gyűjt és játszik együtt a sok sorcsapás miatt megtört Kemény Henrikkel, nem rögzíti beszélgetéseiket, a művész emlékeit (még álmait is), s nincs mellette, amikor gyógyítani kellett. A „városvédő” műsorairól, közleményeiről és előadásairól ismert Ráday Mihály médiamunkásként tudott rengeteget tenni az épített örökség védelméért, s vált több nemzedék számára az értékmentés „arcává”. Pinczési Kiss Klára sem gyűjtő, de iskolások ezrei számára tette kézzelfoghatóvá a kulturális mikroörökség megismerésének és védelmének fontosságát és szépségét a

Város- és Faluvédők Szövetségének 1997 óta folytatólagosan meghirdetett pályázataival. Talán nekik, meg a közgondolkodást formáló sok-sok névtelen társuknak is köszönhető, hogy az ikonikus péceli platánfa kivágásával megbízott favágó, Tasi Roland inkább társadalmi kezdeményezést indított a vasútállomáson álló nemzedéki jelkép megmentésére (és sikerrel is jártak). **[36]** De az is lehet, hogy azok a lengyelek adtak példát neki, akik az Európai Unió támogatását is maguk mögött tudva 2016-ban elérték, hogy kormányuk hagyjon fel a fakitermeléssel az utolsó kelet-európai őserdőben (a Białowieża erdőben), s lemondatták a mondvacsinált okokra hivatkozó környezetvédelmi minisztert. Ha nincs ez a siker, talán nem kerül sor a hambachi incidensre sem, ahol az események csúcspontján 50 ezer tiltakozó védte azt a 80–100 aktivistát, akik fakoronákra épített bódékban éltek hónapok óta, hogy megakadályozzák a helyi lignitbánya 400 hektár erdő kiirtásával járó bővítését (amelynek leállítását a helyiek negyven éven át nem tudtak elérni). Szükséges, hogy Közép- és Kelet-Európa más pontjaira is kitekintünk: mások védelmezett öröksége valahol a miénk is, az örökségközösség nem ismeri a határokat. S még ha gyakorta nem is sikerül megmenteni egy-egy fát vagy épületet, úgy tűnik, az örökségérzelmek terjedését nem lehet megakadályozni.

halálra éhezették

Moszkva Caricino kerületében 2010. január 3-án felgyújtották a Muromcev-dácsát, amelyet hónapokig védtek bloggerek a telekre spekuláló hatóságokkal szemben. Megmenteniük nem sikerült végül, de a

felébresztett szolidaritás *„nagy lökést adott az orosz önkéntes vagy civil műemlékvédelem megszerveződéséhez, és az őket összefogó **Arhnadzor társaság** fellendüléséhez”*. **[37]** Az örökségvédelem legszebb, epikus példáját is az oroszoknak köszönhetjük. A Nyikolaj Vavilov professzor leningrádi tudományos intézetének magbankjában tárolt 250 000 növényi mintát felváltva őrizték a kutatótársai, s miközben a professzort halálra éhezttették Sztálin börtönében, kollégái közül kilencen haltak éhen a város hosszú ostroma alatt, mert az élelemhiány ellenére sem voltak hajlandóak a tárolt magokhoz vagy gumókhöz nyúlni. **[38]**

S ne gondoljuk végül, hogy a „hatóságok”, az önkormányzatok kizárólag a magánérdeket a közérdek elé helyező öröksépusztítók szerepében tűnhetnek fel. Sok település vezetése van tisztában azzal, mekkora értéket jelentenek az épített örökség, a tárgyi és szellemi kultúra emlékei, és azok elkötelezett gondozói. Székesfehérvár önkormányzata támogatta például a Nemere megépítését, Zsámbéké vásárolta a házat a lámpamúzeumnak, Debrecen városa sorra veszi meg a Vojtina Bábszínháznak otthont adó, Nagytemplom mögötti műemléképületben a lakásokat, hogy ott létrejöhessen egy kreatív centrum és a bábmúzeum. Ne feledjük: a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2012-ben megszűnt, és azóta az örökös forráshiány mellett a településeknek azzal is szembe kell nézniük, hogy érdekütközések esetén az államtól kevesebb segítségre számíthatnak. Azóta mindössze két kormányhivatal (a Pest megyei, illetve a zalai) vállalkozott például arra, hogy kiadványokban mutassa be az illetékessége alá tartozó térségben felújított épített örökség-objektumokat. **[39]**

S miközben az állagvédelem, a bezárás, az átköltöztetés, a fenntartás ellehetetlenülésének veszélye fenyegeti mindazt, ami már létezik, látszatra reménytelennek tűnik és nem is érdemes többet és újat várni, remélni és követelni. Elképzelni olyasmit, aminek léteznie *kellene*. De éppen a kulturális mikroörökség hősei üzenik, hogy igenis van értelme mindennek, s van mivel és miért szembeszállni a pusztulás erőivel.

1. Váradi Antal: *A régi Pest emlékeiből*, Budapest, 1921: 312-320. alapján idézi: Berkó Pál – Fehér Béla: *Ki mit gyűjt?*, Gondolat, Budapest, 1980: 64-65. ↑
2. Jackson Holbrook 1930-ban írt sorai magyarul is megjelentek, Mészáros F. István fordításában: *Könyvbarátok és kicsiny könyvtáraik*, Café Babel 1994/4 51-57. (56. o.) ↑
3. Schöffner Jenő: *Nagy Sándortól a gyufacímkéig*, Nógrád, 1989 július 22. szombat 3. o. ↑
4. A gyűjtő megálmodott egy állandó kiállítási helyszínt is az értékes anyagnak: http://www.urvilag.hu/velemenyek/20191117_sumispace_urbazis ↑
5. Nem is gondolnánk, milyen fontos e mesterségek *elnevezéseinek* (és különböző tájak, kultúrák és nyelvek esetében a kölcsönös *megfeleltetéseinek*) a rendszerbe szedése. Egy izgalmas példája mindennek: <http://wangfolyo.blogspot.com/2012/06/regi-mestersegek.html> ↑
6. <https://www.vaol.hu/kultura/szenvedellyel-gyujtott-mult-pajtamuzeum-janoshazan-2118081/> ↑
7. <https://www.delmagyar.hu/szeged-es-kornyeke/banffi-csalad-106-ev-a-szoda-buvoleteben-2907961/> ↑

8. <https://magyarnarancs.hu/riport/azert-a-szikkviz-az-ur-91262> ↑
9. <https://www.paprikamolnar.hu/paprika-blog/> ↑
10. A néhai Sommer-féle sütőház (Josef Sommer Backhaus), melynek feliratából még ma is kivehetők részek, maga is örökségobjektum: kalandos sorsával alapos és gazdagon illusztrált cikk foglalkozik. Vincze Miklós: *Évszázados pékműhely őrzi a panelláz miatt elpusztult falusias Óbuda emlékét*, 24.hu 2019. április 22.
<https://24.hu/kultura/2019/04/22/ismeretlen-budapest-ujlak-sommer-sutohaz-uromi-utca-epiteszet/> ↑
11. A Rotter Lajos által az 1936-os olimpiára tervezett, s ott bemutatott húszméteres szárny-fesztávolságú, repülési rekordokat döntő Nemerét épp a bemutatás körülményei miatt 1948-ban megsemmisítésre ítélték:
„a gép farészeit fegyveresek jelenlétében a reptéri kazánban kellett elégetni, a fém alkatrészeket pedig Csepelre vitték, és martinkemencébe dobták. A tervrajzokat is módszeresen megsemmisítették”. A tervező és felesége halála után évekkel került elő egykori lakásuk kamrájából egy doboz, az eldugott és elfeledett tervrajzokkal. Ezek alapján építik, Révy László és Ungár László irányításával. Minderre lásd az alábbi, sok részletre kiterjedő friss tudósítást:
<https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/almodni-lehet-7260134/> ↑
12. <http://www.autoszektor.hu/hu/content/magyar-gep-ofelsege-szolgalataban> ↑
13. <https://tereny.hu/turizmus/programajanelatok/orsosmagno-muzeum> ↑
14. <http://www.mizsambekunk.hu/muzeumok/lampamuzeum> Borus Ferenc, a legendás és kitüntetett kollektíóépítő palackozott italok gyűjtésével kezdte, a lámpák felé véletlenül fordult az érdeklődése, de az évtizedek alatt hallatlan tudású lámparestaurátorra képezte magát. Mennyiségben és ritkaságban alig marad el ettől az állománytól Bartha Ferenc mérnök szentendrei lámpamúzeuma. <http://www.museum.hu/muzeum/1270/Lampamuzeum> ↑
15. https://www.youtube.com/watch?v=V7lvaQ_00FA ↑
16. Saphier kétségkívül a mikroörökség szerelmese volt. Műgyűjtőként sem a nagy mesterek kevésbé értékes művei vonzották, hanem elfelejtett vagy ismeretlen, de izgalmat és értéket hordozó festők művei érdekelték. (Ő terelte pl. a figyelmet az alig számontartott festőnőinkre.) Emellett szinte mindent gyűjtött, amiben kvalitást, értéket, kihívást látott. Csak illusztrációképp: *„bronzkori sarló, románkori ereklyetartó kereszt, gótikus csempék, kelyhek, 16. századi Rajna-vidéki edények, delfti víztartó edények, régi porcelán (Böttger), a magyarnak számító sodronyzománc csodái, nürnbergi, augsburgi ezüstkupák, a reformátusok duplapohara, tulai ezüst, Szentpéteri, a legnagyobb magyar ötvösművész alkotta útikészlet egy magyar arisztokrata családnak. Az iparművészet egyéb ágaiból körmőcbányai asztaloscéh 17. századi pecsétje, gobelinek, szőnyegritkaságok, kopt figurális textil, kun madonna, a bányászok műtárgy számba menő szerszámjai, miniatűrök... a vasút muzeális ritkaságai, art deco fürdőszobadísz”.*
https://axioart.com/hir/-egyszero-vilagszam-kerestetik-_311 ↑
17. A kiállításra került darabok katalógusszerű bemutatását lásd Saphier Dezső: *Zománcreklámok 1890–1960. A Saphier-gyűjteményből*, Szombathely, 2002. A gyűjtő bízott benne, hogy *„akad az érdeklődők között néhány olyan jó szemű önkormányzati képviselő, aki felismeri az ebben rejlő turistavonzó értéket és állandó bemutatási lehetőséget ajánl az egyébként kb. 800 darabból álló teljes gyűjteménye számára”.* ↑
18. https://www.hellovidek.hu/kert/2019/08/11/evszazados-tortenelem-ez-az-egyik-legszebb-kert-magyarorszagon?utm_source=index.hu&utm_medium=dohoz&utm_campaign=link ↑
19. https://index.hu/kultur/eletmod/2019/03/21/kovacs_gyula_mi_videkunk_gyumolcsesz_porszombat_magyar_gyumolcsfajta_ ↑
20. <http://azizlelo.hu/tunderkertek-ore-kovacs-gyula-gocseji-erdesz> ↑
21. https://www.hellovidek.hu/gasztro/2019/04/29/ezert-nem-tudta-meghodontani-a-boltokat-az-osi-magyar-szuperelelmiszert?utm_source=index.hu&utm_medium=dohoz&utm_campaign=link ↑
22. <https://watchmaker.hu/> ↑

23. <https://www.polyphonyproject.com/hu> és https://ritmuseshang.blog.hu/2019/12/13/hogyan_valhatnak_a_regi_zenei_gondolatok_a_legmodernebbekke ↑
24. <https://www.evangelikus.hu/megjelent-magyarorszag-kozepekori-telepuleseinek-es-egyhazainak-topografiai-adattara> ↑
25. <https://24.hu/fn/gazdasag/2016/04/18/a-tozsde-legszebb-reszvenyei-koranyi-g-tamas-gyujtemenyeben/> ↑
26. **Korányi G. Tamás: *Térkép és kereszt: Brentán Károllyal Komáromtól Amazóniáig*, Budapest, Clipperton, 2019.** ↑
27. Egy budapesti lakásbeli asztalon hosszú idő óta állt egy papírnehezék. Az egyik ifjú családtag észrevette, hogy írás van rajta: a Balaton Kékszalagjáért, 1934. A mellette lévő ládikóban talált képek és némi nyomozómunka segítségével pedig a két világháború közti Magyarország elfeledett, izgalmas és figyelemreméltó személyiségének életére lehetett kisablakot nyitni. Dr. Kemény Győző, a később családjával együtt kitelepített tehetséges és sokoldalú ügyvéd nemcsak egy nevezetes bűnügy megoldója és az Amatőr Bűvészek egyesületének alelnöke volt, hanem a kor arisztokratikus yacht-klubjával szemben alternatív, demokratikus egyesület szervezője és első elnöke: az ő Hungária Yacht Klubja indította el a Kékszalag versenyeket). Minderről I. Varró Anna: *Az első Kékszalag. Nagy pezsgőzések és szövevényes bűnügyek. Dr. Kemény Győző kalandos élete*, Északi Part, 2019. 112-117. o. ↑
28. De ha csak ismeretet terjesztenek, miközben digitalizálnak, az sem baj. König Levente, a már említett órásmester egy sváb család kitelepítésének iratanyagát tette a weben hozzáférhetővé, fotókkal, életrajzi adatokkal kiegészítve. <https://watchmaker.hu/magyarorszag-i-nemetek-kitelepitesenek-kronikaja/> ↑
29. The Act of Collecting. A 10 perces dokumentumfilmet nemzetközi stáb készítette, magyar rendezővel. <https://www.youtube.com/watch?v=50-cyPaHNZ8> ↑
30. <https://szarvasikonvytar.hu/edison-tol-tesla-ig-paluska-gyorgy-kiallitasa-es-eloadasa-a-konyvtarban/> ↑
31. <http://vaskarika.hu/hirek/reszletek/17118/regmult-idok-jatekai-retro-gyermekportre-es-gyermekjatek-kiallit/> ↑
32. <http://www.sztv.hu/hirek/a-varos-nevehez-kapcsolodo-kiallitas-a-leveltarban-20190822> ↑
33. Csak katonai képeslapokból 38 ezer darabos a gyűjteménye. Két balástyai tanyája népi használati tárgyakkal van tele. Értékmentővé és őrzővé a hetvenes évek tanyafelszámolásai tették, amikor nem volt szíve a ledózerolásra váró házakban hagyni a régi újságokat, cseréptálat, levelezéseket, naplókat, iratokat. Ő mentette meg az úgynevezett Forrai-hagyatékot, amelynek zöme a szegedi Petőfi Sándor sugárút egyik lebontott házából került a kukákba. <https://www.delmagyar.hu/szeged-es-kornyeke/uvegburaban-orzi-egy-haboruban-elesett-katona-maradvanyait-1861243/> ↑
34. <http://www.zomanctabla.hu/> ↑
35. https://watchmaker.hu/category/javitasi_naplok/ ↑
36. https://index.hu/belfold/2019/10/04/megmenekult_az_ikonikus_peceli_platanfa/ ↑
37. <http://wangfolyo.blogspot.com/2012/01/ket-ev-elmult.html> ↑
38. A történet a popkultúra részévé lett, a The Decemberists nevű együttes egy egész dalt szentelt a mártíroknak (When the War Came). https://www.youtube.com/watch?v=mXs_C1NXQhc Szimbolikus ugyanakkor, hogy 2013-ban a dal komment-rovatában kértek segítséget aktivisták, hogy a világháború után Pavlovszk Magbankként tovább működő intézményt ne rombolják le az ingatlanfejlesztők egy lakópark-építés miatt. ↑
39. Zala jár legelő: nemcsak rajz- és fotópályázatot hirdettek a zalai épített értékek bemutatásához, hanem négy kötetét jelentették meg a Zalai Mustrának, amelyhez a zalai útszéli keresztet számba vevő képes adatbázis elkészítése adta az indító lökést. ↑

kép | Allan McCollum művei, wikiart.org

Jámborné Balog Tünde

NAPFORDULÓK

2020-02-03 | PRÓZA

*jaj honnan lesselek
kertről-e utcáról-e*

Hetek teltek el, de még mindig érzem tenyeremen ki sem hűlt testének melegét, mert arcát rögtön két kezem közé fogtam, amikor a legidősebb nővér – ráncoktól szabdalt, áldozati füsttől megszurkült bőrével csak Atroposz lehetett, nem egy halottöltötető asszony a prospektúráról – felemelte fejéről a négyszögletű fehér kendőt, amivel épp

úgy volt betakarva, mint Magritte festményének szerelmei. Homlokát a lepedő vége fedte, csupán arcát láthattam, kihegyesedő orrát, felsértett ajkát és mennyezetre szegezett kék szemét a pupillák feneketlen kútjával. Mezítelen testét fehér vászonlepedőbe csavarták, ahogy évezredek óta mind a holtakat, és a hátán feküdt, szorosan a törzse mellett kinyújtott karral, védtelenül, kiszolgáltatottan. Nem volt nála semmi személyes holmi, egy zsebkendő, egy szemüveg, egy árva picula sem bújt meg a markában; még a botja sem volt vele, hogy rátámaszkodjon az utolsó pillanatban, amikor az innenső világból átlép abba a másikba (*akin nincs se ajtó, se ablak*).

besétált az életembe

Talán nem is volt szüksége rájuk, csak akkor kellettek tartozékok, amikor három emberöltővel ezelőtt zsebre vágott kézzel, felszegett fején puhakalappal, szája sarkában parázsló

cigarettával besétált az életembe, mintegy véletlenül, noha eleve tudtuk, terv szerint működik a világ, kiszabott pályán keringenek sorsok, szerelmek, csillagrendszerek (... *ki volt ez? Hazakísért? Hogy hívják? Mivel foglalkozik? Mért megy úgy, mint egy részeg tengerész?*, faggatott kaput nyitó öcsém, és felajzottan figyelte az imbolyogva távolodó alakot, ahogy eltűnik a sűrű hóesésben).

A kihalt főtéren láttam meg először egy téli napforduló estébe hajló délutánján, az elmúlt évszázad közepén, a Bérpalota előtti mocskos hókupacok között céltalanul lődörögve, ám amikor észrevett minket a barátnőmmel, tétovázás nélkül elindult felénk az Istók patikánál lévő átjárón, elszántan, mint a régi cowboy-filmek deszkavárosában felbukkanó idegen; jóval idősebb volt nálunk, nem hasonlított a srácokhoz, akikkel jártunk, *vajon ki lehet?*, gondolkoztam hangosan, és bár nem kérdésnek szántam, belém karoló barátnőm válaszolt. Furcsa, mély torokhangon beszélt, mintha valaki más szólt volna belőle, talán Klóthó, Ananké életünk fonalát pergető lánya, aki láthatatlanul mögöttünk settenkedett, mióta elindultunk otthonról, nyilván az ő ötlete volt az is, hogy mínusz tíz fokban kerüljünk egyet az elhagyatott korzón, hátha történik végre valami (... *tudom, ki ez: nagynéném férjének a rokona, évekig le volt csukva, nemrég jött haza*, ezt mondta, és csupán hangjának idegensége lepett meg, a tény, hogy a titokzatos idegen börtönben volt, nem. Akkoriban sokan ültek az ismerőseink közül, a katolikus iskola apácáit internálták, apám egyik barátja, a deportálásból szerencsésen hazatért látszerész három évet kapott egy viccért, a szomszédunkat feketevágásért, unokabátyámat összeesküvésért ítélték el, és bár Sztálint tavasszal *elvitte az ördög a pokolba, ahová való* – örvendezett halálhírén galambszelíd nagyanyám –, már senki se remélte, hogy a lidérces korszaknak ezzel vége szakad, és kimennek az oroszok).

magunkra maradtunk

A találkozás elkerülhetetlen volt, barátnőm (vagy mégis Ananké lánya lett volna?) idegesen tépdetni kezdte karcsú ujjával a feje köré csavart gyapjúsál foszladozó végét, és összesodorta a kiszabadult fonalvégeket, azokat babrálta, gombolyította akkor is, mikor az idegen hozzánk szegődött, *te Nelkó néni unokahúga vagy*, mondta köszönés helyett, rám ügyet se vetve, miután utolsót slukkolt a felizzó csikkból és elhajította, tüzes ívet írva a sötétség falára, azután közénk lépett, hogy hármásban rójuk tovább a köröket a kivilágítatlan, üresen kongó kirakatok és piszkos hóbuckák között a hajdani korzón. Rajtunk kívül sehol egy lélek, a kitartóan üvöltő, jeges szélben alig hallottuk egymást, csak a farkasok ordítása hiányzott, *fázom, hazamegyek*, szólalt meg barátnőm ezúttal a saját hangján, az egykori kereskedőház nagykapuja döngve

csapódott be mögötte, és mi magunkra maradtunk a téli napforduló végtelen éjszakájában a halott költők eleven sorai között, mert versekről kezdtünk beszélni: ő – a rezignált felnőtt, aki megjárta a pokol bugyrait – Dantét idézte az elmúlt szép időkre emlékezés fájdalmasságáról, én – a világ meghódítására készülő kamaszlány – Villont és Kosztolányit, így értük el Vizes utcai házunkat, és csak ott vettük észre, hogy közben megenyhült az idő, elállt a szél, a villanykarókon nem csörömpöltek már a zománcozott bádogg lámpaernyők, szállingózó hópelyhek olvadtak el a szám szélén és a szempillámra hulltak, belepték kalapja homlokba húzott szélét, és vállára hópillék telepedtek, talpunk alatt fehér lett a mohos téglajárda (*Aznap többet nem beszéltünk azontúl*), némán álltunk a lámpa alatt, és néztük egymást a tündöklővé változott télben. Volt valami a szemében, amitől azt hittem, megcsókol, de aztán elfordult, *szevasz kölyök, még találkozunk*, szólt vissza a válla fölött, és egy Gershwin-dallamot fütyülve elindult az ótemplom felé. Kalapáló szívvel rántottam meg a rézcsengő kifényesedett fogantyúját, és nem tudtam mit mondani öcsém rám zúduló kérdéseire.

Menjen el, nem maradhat itt tovább, hozott vissza az aszott arcú nő könnyörtelen hangja a jelenbe, és karomszerű kezével ráterítette a még mindig meleg arcra a fehér kendőt, amitől teljesen valószínűtlenné vált az egész, szürreálisabbá Magritte-nél vagy Segal gipszöntvényeinél, *ha hazamegyek, gondoltam, véget ér ez a rémálom, otthon vársz rám, nézed az órát, hogy mikor érkezem, nem sétálhatsz ki csak így az életemből hat és fél évtized után*, az asszony azonban visszaadta a pénzt, amit sötétkék köpenye zsebébe gyúrtem, és akkor villámcsapásként járt át a felismerés: az a hideg fémtárgy, amihez közben hozzáértem, Atroposz ollója volt, és mellette kettévágott fonalgombolyag lapult.

Borongós, hideg időben temettük, a téli napfordulón, amikor leghosszabb az éjszaka ezen a féltekén, három nappal karácsony előtt. Nyitott koporsóban feküdt a ravatalon, csukott szemmel, *Istenem, leragasztották a szemhéját!*, de már ez sem számított. *Szevasz Kója*, mondtam neki, *még találkozunk*. Megsimogattam jéghideg arcát, és ráhúztam a szemfödelet.

kép | metmuseum.org

Csongor Andrea

BLOKÁD

2020-02-06 | VERS

Csokoládét meg tetűirtót vittünk Erdélybe,
megkaptuk a szociológia tanszék buszát,
átlagos főiskolás lánynak tűntem, frufrusan, pöttyös hajsállal.
Anyám halála után történt, már szabad voltam.
Hajnalban indultunk,
a tejfölszöke, langaléta Csaba mellé ültem,
még el tudtuk hagyni a budai hídfőt.

A kereszteződésekben később felállt a zárlat,
a forgalom fokozatosan lebénult.
A haladáshoz szükséges erőt szolgáltató folyadék
– mondta talányosan a rádió,
a benzin ára engem nem érdekelt.
Már piacgazdasági vívmány, kereskedelmi csatorna szólt,
hogy a Lánchídnál felálltak a rohamrendőrök,
tűzparancsra várnak, szemben velük a blokád.
Para bailar la bamba – dalolt a rádió,
és a sofőrünk lehajtott a kukoricaföldre, úgy került.
Pár hetes házasság volt,
a lezárt határnál boldogan visszafordult velünk.
A szovjet csapatokat előzékenyen hagyták kivonulni,
meg a kisgyerekeket is engedték,
de tarka taxik álltak minden csomóponton,
estére már hosszú kamionok fordultak keresztbe.
Gondolat sem suhant át.
Mindenért a felsővezeték a hibás!
– sivította egy néni, tekintetét az ég felé fordítva,
és a szőke, hórihorgas Csaba
az ölembe hajtva fejét, elaludt. Így jutottunk vissza.
A hosszú pályák addigra mind rövidre zárultak,
a perspektíva eltorzult. Korcs korlátok mindenütt.
Gyalog, egyedül sétáltam át a csendes Árpád hídon,
világtól elzárva. Könnyű és áttetszően tiszta volt a levegő.
Láttam anyám agyában a készenléetet,
a fékezés igyekezetét, a nyugós pörgést, az őrpontokat,
és a teljes zárlatot. Ott, a hídfőnél.
Működés közben láttam a veszteglés kínját,
a „haladást biztosító erő” torlaszát.
Lám, megeshet ilyen még új társadalomban is.

kép | Mónos Gábor / MTI

Nacsinák Gergely András

ZÚZMARA

KELLŐKÉPP HOSSZÚ MONDATOK

2020-02-05 | **ESSZÉ**

Egyszer egy héten Rilket olvasunk, egy kocsmában, este, zárás előtt.

A *Stundenbuch*hal kezdtek, lassan áttértünk a *Képek Könyvére*. Esett pár szó arról is, Rilke számára mit jelentenek a „dolgo”: a tárgyak, épületek, mindaz, ami körülveszi. A látható világ. Azt hiszem, Rilke irigyelte a tárgyakat. A súlyukat, egyértelműségüket, a térben elfoglalt biztos helyüket, a valóságosságukat. Azt mondtam, talán egy sör és egy törkölypálinka közt félúton, hogy Rilkénél a dolgok olyanok, mint Van Eyck képein a tárgyak. Felfénylik rajtuk a nekik kijáró tisztelet: az ablakkeret, a szőnyegrojt, a vizeskancsó és benne a víz olyan tisztelettel megfestett, ami korábban legfeljebb a szenteket illetett meg. A fának, kőnek, üvegnek, drágakőnek, egyszóval az anyagnak szóló megbecsülés és odafigyelés eladdig sosem tapasztalt módon: nem azért, mert egy hieratikus jelrendszer részei, és jelenlétükkel utalnak valamire, ami több, mint az anyag, hanem csakis azért, amik: fából, kőből, üvegből készült csöndes alakzatok. Van Eycknél mintha minden egyes dolog a neki rendelt, végleges helyén állna – és pontosan erre vágyott Rilke, reménytelenül. Súlyt kapni és alapot vetni a létezésben, megállni, olyan biztosan, akár egy oszlop vagy trónus. Biztos vagyok benne, hogy Rilke, ha választhatott volna, leginkább Van Eyck-i vizeskancsó vagy komód szeretett volna lenni. Hiszen pont ebben: a kétségtelen önazonosságban és biztos helyben nem volt soha része, neki, aki kelettől nyugatig végigszédelegte a széteső Európát. Valami effélét mondtam, de a második törköly után már szabad ilyesmiket feltételezni. És eszembe jutott akkor még valaki, aki Rilkéhez hasonló respektussal viseltetett a környező világ dolgai iránt – jellemző, hogy annyiszor fordította Rilkét. Ő, aki éppúgy, mint Rilke igyekezett is átemelni a tárgyakat lehetőleg a maguk súlyával és kiterjedésével együtt a szóvilágba, a versbe, talán, hogy így horgonyozza le a verset biztosabban a valóságban, hogy teste ne pusztán hang-test, és léte ne pusztán szó-létezés legyen, talán ellenkezőleg – hogy a tárgy így kerüljön túl önmagán, és teste ne pusztán anyag, léte ne csupán hallgatás legyen. Történetesen volt is nálam Nemes Nagy Ágnes-kötet, felütöttem, és elolvastam belőle a *Fákat*.

*

*Tanulni kell a téli fákat.
Ahogyan talpig zúzmarások,
mozdíthatatlan függönyök.*

*Meg kell tanulni azt a sávot,
hol a kristály már füstölög,
és ködbe úszik át a fa,
akár a test emlékezetbe.*

*És a folyót a fák mögött,
vadkacsa néma szárnyait,
s a vakfehér, kék éjszakát,
amelyben csuklyás tárgyak állnak,
meg kell tanulni itt a fák
kimondhatatlan tetteit.*

*

Minden szó együtt van, ami egy virtigli Rilke-vershez kell: a *néma*, a *tárgyak*, az *emlékezet*. Na jó, a *magány* explicite talán hiányzik, de kimondatlanul ott van a versben az is: hiszen az adja meg a vers alaptónusát, amely bizonyára egyetlen magányos pillantásból, egyetlen tiszta pillantásból született. És szintén Rilke-védjegy, hogy egyetlen látvány feslik fel, a tapasztalás mind mélyebb és mélyebb rétegeibe kerülve, amíg a kimondhatatlanba ér. A *füstölgő kristályt* leszámítva az egész vers hangütése eltéveszthetetlenül rilkés: nem mintha utánérzés vagy másolat volna, csak a vele rokon szellemi magatartás az, amely az övére rímelő verssé artikulálódik. Ezt már nem mondtam el odalent a kocsmában; csak tűnődtem rajta még egy darabig az üres utcán, amíg lépteim kopogásának hangját hallgattam, ahogy visszaverődik a sötét és hideg házfalokról.

*

És jött a rákövetkező hét, a maga semerre sem mozduló, szürke felhőivel, mikor a fagy nemigen engedett sem nappal, sem éjjel, és a fák a rövid nappalokat *talpig zúzmarásan* állták végig; és fejemben ezúttal nem Rilke-szavak kopogtak és verődtek oda-vissza, hanem a *Fák* sorai, míg annak rendje-módja szerint meg nem tanultam mindet. Most egyre mondom, mormolom, oda és vissza forgatom, ízlelgetem magamban ezt a pár sort: egy-egy sarkon megállva, és nem tudván, merre tovább, tétovázom, nézgelődöm; nézem a fákat, persze folyó és vadkacsák nélkül, a sűrű jégborostát a törzsön, ágakon, míg el nem döntöm, merre tovább.

*

Hová vezetnek ezek az utcák? Bármerre fordulok, további utcákhoz visznek, melyek még más utcákba torkollanak. S ebben az egyhangú ritmikában néha egy-egy tér szünetjele. Egy-egy tér, és dérlepte fák. *Mozdíthatatlan függönyök*. Itt mindenre lepel

borul: a hóharmat sűrű csipkefátyollá szövö az ágakat, amelyen alig láthatni át; a tárgyak csuklyásan állnak, füstté oldódik a dermedt kristály, köddé oszlik szét a test. S ez a fátyol nem fellibbenthető a megismerésig, hogy végre-valahára elhúzhassuk a függönyt, megláthassuk a csuklyák alatt a dolgok rejtőző arcát, megragadhassuk és rögzíthessük a valóságot legalább az emlékezésben, mielőtt füstként illan el innen. Csak amíg fagy bilincseli és jég dermeszti és borítja be millió hideg tuskével: csakis addig lehet látni itt, fakó nappalokon, *vakfehér éjszakákon*, addig egyensúlyozhatni ezen a bizonytalanul megjelölhető *sávon*, addig van remény megérteni és megtudni valamit *mégis*. Koppanó léptek, egyszerre győzelem és vereség egy járdaszegély peremén.

*

*Mért vagyunk itt? Kimondani tán: hogy
ház, híd, kut, kapu, korsó, almafa, ablak,
legfeljebb: torony, oszlop... de mondani, értsd meg,
ó, mondani úgy, ahogyan mélyükben a dolgok
sem gondolták még.*

(IX. *Duinói Elégia*. Vajda Endre fordítása)

kép | shutterstock.com

Szirmai Panni

EGY HALOM RONGY

2020-02-09 | **ESSZÉ**

Az olasz (bolha)piacok jellegzetes eleme a „dobálós” turkáló. Ez az egyedülálló jelenség a legalsó árfekvésű ruházati termékek gyors értékesítésére hivatott, egyaránt népszerű a helyiek és a leleményesebb turisták körében. A gyakorlatban hatalmas, átláthatatlan ruhahalmok, benne minden 1-2-3 euró, és lehet dobálni, túrni, rángatni

a kilógó, érdekesnek tűnő darabokat. A testi fölényükkel visszaélő olasz hölgyekkel csak a rátermett használtruha-szakértők vehetik fel a versenyt. Jellemző még az árusok állandó kurjongatása és egymásra licitáló reklámszlogenek („csak ma egy euró!”, „utolsó darabok!”) hangos ismételtetése a háttérben.

kidobásra ítélt rongyok

Michelangelo Pistoletto *Rongyok Vénusza* című munkája érzékenyen ábrázolja azt a lelkiállapotot, amikor a fenti helyzetben az ember döntésképtelenül áll a halommal

szemben. Másrészt olykor a saját ruhásszekrényünk előtt átélhető nyugtalanító percek is felidézi. Pistoletto Bertel Thorvaldsen *Vénusz almával* (1813–16) című szobrának másolatát használta a több változatban ^[1] létező installációhoz. A mű első változatát 1967-ben készítette, a betonból készült reprodukciót egy kertészeti dekorációs áruházban szerezte be, eleinte a műtermében állt, a festéshez (elsősorban a hatvanas évek elején készített *Tükröződő festmények* ^[2] című sorozathoz, a fémlapok tükörfényesre polírozásához) használt rongyokat akasztotta rá. Ezekből a kidobásra ítélt rongyokból „művészi újrahasznosítás” útján jött létre a látványos installáció, Pistoletto egyik legismertebb műve. Vénusz, a szerelem és a termékenység római istennője háttal áll a nézőnek, előtte tornyosul a szétszálazhatatlan textiltömeg.

A mű az ökológiai válság idején különösen aktuális, a fogyasztói társadalom kritikájaként a túlhalmozás szimbólumának ad új értelmet. Emellett a művészettörténeti klasszikus közegébe helyezett rongy-installáció a hamis és a valódi (az új és a régi) összefüggéseit is megkérdőjelezi. Az ömlesztett textil hulladék előtt álló tanácstalan akt más megvilágításba helyezi a mára emberi kötelességgé vált újrahasznosítás eszméjét.

Rongyzenekar, pinterest.com

A textilipar a világ második legszennyezőbb iparága, napjainkra égető kérdéssé vált, hogy mit kezdünk megunt holmijainkkal. Pistoletto munkája viszont – bármennyire aktuálisnak tetszik – nem ma készült, a hatvanas évek Olaszországában más üzenetet közvetített. A hatvanas évek végén induló Arte Povera, az utolsó modern művészeti mozgalomnak tekintett irányzat visszatérést hirdetett az egyszerű eszközök, anyagok (föld, étel, hulladék), a szerény, természetközeli alkotás gyakorlatához. Ökológiai tudatosság helyett elsősorban a korszakban nemzetközileg kibontakozó absztrakt festészet és a Pop Art hatásai ellenében munkálkodó olasz alkotók, köztük Michelangelo Pistoletto a művészi kibontakozás új lehetőségeit keresték a kánonon kívül. Germano Celant kritikus 1967-ben (a *Rongyok Vénusza* megalkotásának évében) fogalmazta meg az Arte Povera esztétikájának manifesztumát **[3]** .

A konceptuális kifejezésmóddal is előszeretettel kísérletező fiatal művészek – Alighiero Boetti, Luciano Fabro, Jannis Kounellis, Giulio Paolini, Pino Pascali – hétköznapi anyagok, tárgyak gyakran humoros újraértelmezésével az elitista

művészeti világtól függetlenül határozták meg önmagukat. Az Arte Povera jelenség értelmezése az olasz művészettörténet-írásban a mai napig problémás, elsősorban a Celant-féle definíció hiányosságai, önellentmondásai miatt. Pistoletto szerepe az irányzat történeti fejlődésében sajátos, hiszen a művész a hatvanas évek elején a tükörréppel, fotografikus megjelenítéssel foglalkozott, ez a műfaj viszont eredetileg nem tartozott az Arte Povera közegebe. A lazán összekapcsolódó művészi gyakorlatokból kibontakozik az igény a (hétköznapi) élet és a művészet közötti határ lebontására. Ehhez kötődik Pistoletto munkássága – az Arte Povera időszakán túlmutatóan.

mit kell itt nézni?

Pistoletto a *Rongyok Vénuszával* a modern művészet ikonikus műalkotását a fallal (és egy halom ronggyal) szembe fordítva idézőjelbe teszi a klasszikus művészettörténeti örökséget, és a (római gyökerű)

olasz kulturális hagyományt. Az anyaghasználattal és a szobor pozíciójával a kultúrsznob közönségen ironizál – vajon mit kell itt nézni? A világos szabályok alapján történetileg kanonizált magas művészetet a jelent szimbolizáló, áttekinthetetlen szeméthalommal állítja szembe.

A hatvanas években Pistoletto több munkájában is használt színes rongyokat, többek közt a felhalmozás, a rend és a káosz összefüggéseire kérdezett rá. A biciklire aggatott vagy színes téglákkal kombinált rongyok mellett a *Rongyzenekar* című munka hordoz mélyebb üzenetet. A Germano Celant szerint kitörő vulkánt **[4]** idéző mű minden érzékszervre igyekszik hatni. A rongyhalmokból kialakított „fészek” felett üveglap feszül, amelyre lecsapódik az alulról, a teáskannákból felszálló pára. Az összhatás így leginkább a bent lévők testmelegétől bepárásodó autóüvegre emlékeztet.

Újsággömb, pinterest.com

Az Arte Povera kifejezőmóddal rokonítható művészi gyakorlatokat a befogadóra tett újszerű hatás is jellemzi: a néző már nem „készen kapott” látvánnyal találkozik, új megvilágításba kerül a mű és a közönség viszonya. A háromdimenziós műfajok (szobor, installáció) mellett fontos az idő dimenziója, az improvizatív elemeket használó performansz művészet is. Pistoletto a hatvanas évek végén került kapcsolatba a happening és a performansz jelenségével **[5]**, ebben az időszakban saját művészi gyakorlatába is beemelte a performatív elemeket. A torinói Con-temp-l'azione (1967) című csoportos kiállítás kapcsán például sétára indult a városban az *Újsággömb* (1966) című munkáját görgetve a kiállításban részt vevő három galéria közötti útvonalon **[6]**. A kötetlen séta performanszként művészek és járókelők bevonásával a művészet és a hétköznapi élet közötti átmenetre reflektált. Pistoletto egész életművében az összművészeti alkotás létrehozását célozza, a zene, a színház, a tánc és a vizuális művészetek közös, hierarchia nélküli együttműködését

szorgalmazza. „Állatkert” néven megalakított egy 1968–70 között működő kollaboratív performanszokat létrehozó művészcsoporthoz, amellyel többek között olasz kisvárosokban és falvakban szerepeltek.

sióktatóként dolgozott

A többféle médiumban sikeres művész a nemzetközi szinten is ismert volt, amikor 1974-ben visszavonult az alkotástól, ezután éveken át sióktatóként dolgozott. Később, az önkéntes elvonulást követően visszatért a művészetéhez, a nyolcvanas évektől egyre hangsúlyosabban figyelt a művészetre hatást gyakorló társadalmi változásokra. A kilencvenes évek elejétől közel tíz éven át tanított a Bécsi Képzőművészeti Egyetem szobrász szakán, ahol a hallgatókkal együttműködésben az egyetemi képzésben (is) fennálló hierarchia és a művészeti ágazatok közötti korlátok lebontására indított kezdeményezést kiállításokkal, nyílt, közönséget bevonó eseményekkel. A Project Art tanulságait későbbi, társadalmi tudatosságot és ökológiai szemléletet is képviselő vállalkozásaiban is tovább vitte.

Szülővárosában, Biellában egy régi malom épületében alapította meg 1998-ban a Cittadellarte-Fondazione Pistoletto nevű intézménykomplexumot, amely mára a régió egyik legbefolyásosabb kulturális szereplője. A közösségi irodákkal, design bolttal és természetesen bisztróval is felszerelt épületben ipari környezetben tartanak workshopokat, közösségi művészeti kurzusokat és kiállításokat. A Cittadellarte (szó szerint „a művészet városa”) nyújtotta stabil intézményi háttérre támaszkodva bontakozott ki Pistoletto legutóbbi nagy lélegzetű projektje. A *Harmadik paradicsom* ^[7] (2003) című, globális társadalmi változásokat és környezeti tudatosságot célzó (szintén) ösztönző kezdeményezés Pistoletto szellemi örökségének összefoglalása. Az elnevezés arra utal, hogy az első, a bibliai paradicsomi kert idilli világa és a fogyasztói társadalom mesterséges (ember alkotta) paradicsoma után jött el a ma élő ember számára az egyetlen lehetséges paradicsom: a természet és a civilizáció harmóniája. Pistoletto ambiciózus kezdeményezésében látja a Földön az emberiség egyedüli esélyét a túlélésre. A paradicsom szó perzsa jelentése: védett kert, ebben az értelemben a Föld kertészeiként az embernek kell megóvnia, gondoznia a bolygót és lakóit.

Harmadik Paradicsom, Assisi, pinterest.com

A kissé spirituális hangvétellű elképzelés szimbólumául a matematikai végtelen jeléből kiindulva három, horizontálisan egymásba kapcsolódó kört választott a művész, ezzel közérthető és vizuálisan letisztult jelképet hozott létre a Harmadik paradicsom koncepcióból. A gyakorlatban számos eltérő fókuszú kezdeményezés kapcsolódik össze a név ernyője alatt: az ökológiai érzékenyítéssel, környezet- és társadalmi tudatossággal **[8]** foglalkozó projektek mellett a design vagy akár az úrkutatás **[9]** terén létrejövő együttműködések **[10]** is találunk világszerte. A szimbólum közösségi projektek katalizátoraként rendszeresen feltűnik Olaszországban, fenntarthatósághoz köthető eseményeken – egyebek mellett a különösen szennyező textilipar újrahasznosítási törekvéseit is támogatja. Az egyik látványos megvalósult projekt a 2010-es monumentális land art alkotás, amely (az olasz környezetvédelmi hatósággal együttműködésben) 160 olajfa ültetésével rajzolta ki a végtelen jelet Assisi Szent Ferenc erdejében. A gesztus – ahogy Pistoletto más faültetési akciói is –

emlékeztet Joseph Beuys legendás faültetési projektjére, amikor 7000 tölgyfát ültetett el az 1982-es kasseli Documenta alatt **[11]**. A két alkotó közötti párhuzam talán nem légből kapott, Beuys és Pistoletto egyaránt a művészet határainak kitágításával vet fel környezetet érintő kérdéseket – igaz, azok mára egyre égetőbbé válnak.

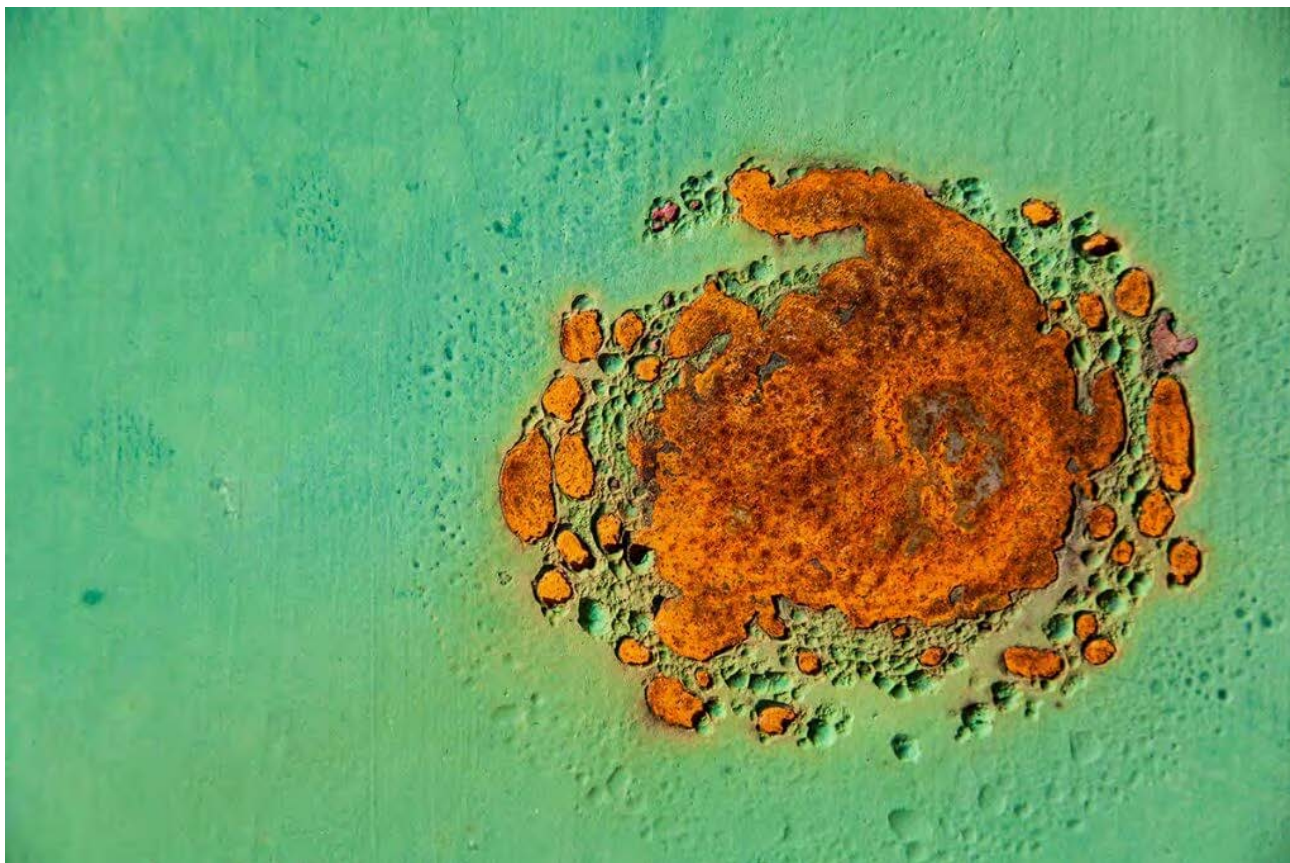
1. Három változatban létezik a *Rongyok Vénusza*, ezek a következő gyűjteményekben találhatóak: De Bernardi Gyűjtemény (Nápoly), egy német magángyűjtemény, és a Giuliana és Tommaso Setari Gyűjtemény (Milánó). ↑
2. Pistoletto ebben a korai alkotói periódusban hozta létre az életmű egyik legismertebb műcsoportját. A *Tükröződő festmények* sorozatban a festészet és a fotó közötti műfaji átmenettel kísérletezik, tükörsimára polírozott acéllapokra életnagyságú fotónagyításokkal applikál. A tükröződő felület szokatlan használata mellett az amerikai Pop Art és a fotórealizmus hatása is érzékelhető a képeken. ↑
3. Germano Celant: Arte Povera: Appunti per una guerriglia', in Flash Art, n. 5, Nov/Dec, pg. 3, 1967 ↑
4. <http://www.madrenapoli.it/en/collection/michelangelo-pistoletto/> ↑
5. Pistoletto az amerikai Living Theatre 1967-es torinói vendéggjátéka során a rendezőket otthonában szállásolta el. https://www.theartstory.org/artist/pistoletto-michelangelo/life-and-legacy/#biography_header ↑
6. Az performanszot több városban újrarájtszotta a 2010-es években: például Londonban, Santiago de Chilében, Philadelphiában. <https://www.galleriacontinua.com/special-projects/performance-do-it-walking-sculpture-102> ↑
7. <http://terzoparadiso.org/en/what-is> ↑
8. A Demopraxis művészete az állampolgári tudatosság és a fenntartható demokrácia gyakorlataival kísérletezik az ENSZ globális fenntarthatóságra vonatkozó irányelvei alapján. <http://terzoparadiso.org/en/the-art-of-demopraxy> ↑
9. Az olasz űrügynökség a NASA-val együttműködésben Paolo Nespoli olasz űrhajóst küldi a világűrbe Vita (élet) nevű program keretében, amely logójában (és szellemiségében) a *Harmadik paradicsom* szimbólumát követi, Pistoletto nagy megelégedésére. <http://www.cittadellarte.it/archivio-news-1997-2017/il-simbolo-del-terzo-paradiso-nello-spazio-con-la-missione-vita> ↑
10. Folyamatosan frissülő tevékenységi lista: <http://terzoparadiso.org/en/tipo-evento/activities> ↑
11. Joseph Beuys: 7000 tölgy, 1982. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/beuys-7000-oak-trees-ar00745> ↑

felső kép | Rongyok Vénusza, wikiart.org

Viola Beáta

KÖLTÖZÉS

2020-02-26 | VERS

Éjszakánként már nem ütközünk
a régi bútorok helyébe

Megszokjuk idővel
amit a csuklón a gézszalag jelentett
meg a lábujjra akasztott cédula
hogy átmenetileg zálogba kerül a test
amíg idegen kezekben szokja új halmazállapotát
utána végérvényesen
eggyel többen vagy kevesebben
leszünk

kép | shutterstock.com